

ÚSTAV INFORMAČNÍCH STUDIÍ A KNIHOVNICTVÍ
FF UK V PRAZE

Petra Jedličková

Informační politika

Verze 1.0

Praha

2007

1 Z PRAHY DO KRAJŮ ČR: OD INFORMAČNÍ VĚDY K INFORMAČNÍ POLITICE

Informační politice, resp. politikám, zejména v České republice a Evropské unii, se prakticky věnuji od roku 1996, kdy jsem nastoupila jako asistentka a později jako vedoucí projektů zaměřených na informační podporu rozvoje konkurenceschopnosti, zaměstnatelnosti a adaptability lidí v ČR v procesu evropské integrace do Národního vzdělávacího fondu. V roce 2000 jsem byla začleněna do týmu expertů pracujících na doporučení strategických postupů v ČR v oblasti rozvoje lidských zdrojů. V rámci přípravy této **Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku**^{*} jsem přispěla především v oblasti informační gramotnosti a ICT ve vzdělávání. Celá strategie pak byla oficiálně představena klíčovými politikům, jako byl například tehdejší ministr práce a sociálních věcí Vladimír Špidla, na konferenci v Praze. Na konferenci jsem organizovala odborný panel, ve kterém zástupci různých institucí a myšlenkových hnutí diskutovali přístupy informační politiky ke vzdělávání. Díky této práci jsem měla možnost osobně se seznámit s tvůrci politik a strategií v této oblasti u nás a také s předními politiky a klíčovými hráči. Osudy informační politiky ve vzdělávání sleduji dodnes a lze říci, že jsem ji v rámci svých možností také měla možnost aktivně ovlivnit.

Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku byla dopracována a předložena veřejnosti v roce 2000 a posléze byla (v přepracované a zkrácené podobě) přijata vládou ČR formou usnesení č. 733 ze dne 16. 7. 2003. V roce 2002 se rozběhly práce na několika projektech zaměřených na implementaci strategie na národní i krajské úrovni. V témže roce jsem se stala členkou koncepčního pracoviště při Národním vzdělávacím fondu zajišťujícího stálé odborné zázemí pro výkon nových kompetencí MPSV a dalších orgánů státní správy, sociálních partnerů a krajů v oblasti rozvoje lidských zdrojů a dalšího profesního vzdělávání[†]. Posláním pracoviště je iniciovat a navrhovat systémové změny, přinášet a uplatňovat inovační přístupy a metody v oblasti rozvoje lidských zdrojů a dalšího profesního vzdělávání a řídit zavádění změn a nových postupů do praxe. Jeho hlavním cílem je vytváření "učivého prostředí" a uplatňování konceptu celoživotního učení v praxi. Kromě zapojení do téměř všech činností tohoto pracoviště bylo mým hlavním úkolem koncipovat, realizovat a rozvíjet **informační, metodickou a poradenskou pomoc národním a krajským partnerům při strategickém řízení rozvoje lidských zdrojů**.

V praxi jsem tedy dokázala propojit teoretické přístupy a odborné znalosti o rozvoji informační společnosti s jejich praktickou implementací a to konkrétně při řešení informační a komunikační podpory procesů popsaných nejprve ve *Strategii rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku*, dále v dokumentu shrnujícím výstupy z dlouhodobého procesu zavádění principů popsaných ve *Strategii do praxe Implementace strategie rozvoje lidských zdrojů pro ČR* a posléze rozpracovaným pro krajskou úroveň v dokumentu *Metodika strategického managementu rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku - krajská úroveň* z prosince 2001. Všechny tyto dokumenty vznikaly jako vědecká týmová práce expertů a zároveň měly být realizovány v praxi jejich doporučení pro strategický přístup k RLZ s cílem posílit konkurenceschopnost národního lidského potenciálu na mezinárodním trhu práce, zvýšit zaměstnatelnost, adaptabilitu a flexibilitu pracovních sil a zlepšit konkurenceschopnost českých firem a národní ekonomiky.[‡]

V mém konkrétním úkolu šlo o poskytování informační, metodické a poradenské pomoci národním a krajským partnerům při zavádění, realizaci a rozvoji strategického řízení RLZ, jejímž konkrétním nástrojem měl být strukturovaný informační systém poskytující výše uvedené okruhy informačních zdrojů. Ačkoliv byl tento nástroj definován poměrně podrobně, pro zadání konkrétního informačního systému to zdaleka nestačilo. Musela jsem proto nejdříve provést analýzu problému, jeho okolí a ověřit nástroje jeho řešení. Pro mé další vědecké

* Všechny zmiňované i související texty, nejen samotná strategie, ale i podpůrné studie a návazné dokumenty, jsou k dispozici na webových stránkách NVF na adrese http://www.nvf.cz/rozvoj_lz/strategie.htm.

† Více o tomto pracovišti, jeho aktivitách a výstupech na adrese http://www.nvf.cz/rozvoj_lz/

‡ Metodika strategického managementu rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku. Krajská úroveň. Úplná verze 3.12.2001. Stránky 69-80. Dokument je dostupný na adrese http://www.nvf.cz/rozvoj_lz/dokumenty/2_1.pdf

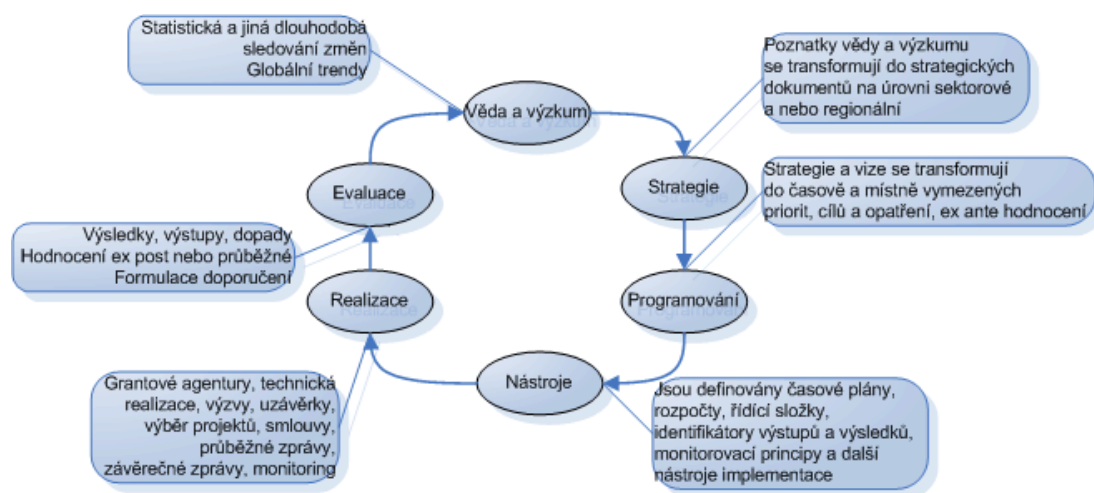
směrování byl tento úkol skvělou výzvou, která mi přinesla naprosto konkrétní zkušenost s realizací komplexní informační podpory dlouhodobému a velmi komplikovanému procesu, do kterého je zapojena řada aktérů a který musí postihovat vnitřní i vnější vlivy. Vnitřní i vnější vazby systému tedy musí být natolik pevné, aby se nerozpadly změnou politické situace či vlivem rozdílů mezi jednotlivými kraji, a zároveň musí být natolik flexibilní, aby se systém rychle přizpůsoboval změnám vnitřního i vnějšího prostředí. Odvážuji se tvrdit nejen, že se tento úkol podařilo splnit, ale navíc že tato zkušenost na konkrétním příkladu poukázala na obecnější trend, zásadní změny v rozvoji a realizaci informačních politik; tento trend jsem se pokusila postihnout v tomto textu určenému k výuce předmětu „Informační politika“ na ÚISK FF UK.

Na této osobní zkušenosti jsem chtěla demonstrovat význam propojení odborného, vědeckého zázemí informační politiky s procesem řízení a konkrétními, výkonnými nástroji realizace dané politiky. Z tohoto důvodu nepopisuji v textu níže jednotlivé informační politiky odděleně, ale představuji je jako cyklický proces vedoucí od identifikace problému, jehož řešení bylo navrženo v určitém strategickém dokumentu založeném zpravidla na výzkumu a širším zkoumání daného problému, přes nastavení nástrojů pro realizaci vytčených cílů až po fázi hodnocení a regulace.

2 JAK VZNIKAJÍ INFORMAČNÍ POLITIKY

Logická linka přípravy, realizace a vyhodnocování informačních politik vede od teoretických úvah, studií a analýzy trendů k formování vizí budoucnosti, z nichž následně vznikají strategie vývoje a formulace cílů, které jsou naplňovány prostřednictvím politik a finančních nástrojů. Výsledky, výstupy a dopady těchto nástrojů jsou pak monitorovány, vyhodnocovány a výsledky tohoto procesu se pak v ideálním případě odrážejí v novém procesu plánování.

Obr. 1: Obecný model propojení odborné přípravy, plánování a realizace politiky

Pro konkrétní ukázkou tohoto procesu v praxi jsem proto vybrala oblast informačních politik, na nichž lze demonstrovat nejen složitost a historii tohoto procesu, jeho jednotlivé aktéry, ale především společné trendy a výzvy pro oblast informační vědy a knihovnictví. Dříve, než popíši, zanalyzuji a zhodnotím informační politiky jednotlivých regionů a nadnárodních uskupení, ráda bych předeslala několik obecných principů, které jsou důležité pro analýzu specifik jednotlivých konkrétních aplikací. Proto předkládám **obecný model procesu změny**, který platí nejen pro vznik a realizaci informačních politik, ale v obecné rovině tento model cyklického procesu změny platí pro téměř všechny politiky reagující na určitou významnou změnu ve společnosti. Informační politika je jen jednou z mnoha politik vznikajících jako takováto reakce. Ať již je iniciátorem změny kdokoliv nebo cokoliv, proces změny má průběh, který popisují v následujícím textu.

2.1 OBECNÝ MODEL PROCESU ZMĚNY

Změnu zpravidla **iniciují** tenze mezi zájmy jednotlivých **stakeholders*** a stavem ve společnosti. Kontextem změny je **prostředí**, ve kterém ke změně dochází, které má vliv na celkový průběh zejména díky specifickým tradicím, rituálům a předpokladům pro změny. Změnu nikdy nevytvářejí všichni aktéři společně, nikdy nejsou všechny vrstvy společnosti zapojeny do stejných činností ve stejný čas, zpravidla vzniknou **zájmová uskupení**, která mají prostředky a důvody pro realizaci změny. Tato uskupení iniciují hledání řešení, přičemž je spojuje společná **vize**. Rozpracováním této vize vznikne několik (zpravidla dva až pět) **obecných cílů**, které jsou obvykle konkretizovány do podoby specifických **aktivit a indikátorů** jejich dosažení (pojmenovatelné, viditelné nebo měřitelné výstupy z aktivit, pomocí nichž se posuzuje, do jaké míry bylo cílů dosaženo). Musí být stanovena opatření, jak tyto cíle naplnit (obecné cíle, aktivity, indikátory a opatření zpravidla tvoří obsah **strategického dokumentu**). Postihuje-li strategie celou šíři změny, dojde zpravidla k jejímu **rozvrstvení na jednotlivé sektory nebo oblasti**, a to buď podle tradičního dělení oborů lidské činnosti, nebo – již s přihlédnutím k budoucí politické odpovědnosti – podle rezortů: ministerstev, komisariátů nebo jiných organizovaných složek politické moci. Vytvořením strategie a jejím zformulováním do výše uvedené struktury ovšem proces změny zdaleka nekončí; důležitá je úspěšnost **implementace strategie**, která většinou předpokládá iniciaci legislativních změn, finanční nástroje, nástroje politické moci, motivační prvky a proces kontroly a zpětné vazby. Právě monitoring a **evaluace** jsou podstatou cyklické povahy celého procesu změny, který se opakuje s tím, že z měření indikátorů a jejich zhodnocení, zhodnocení efektivity a především ze zhodnocení současného stavu vyjde **modifikace opatření, obecných cílů a aktivit**; může dojít také ke změně indikátorů měření výsledků realizace strategie.

Iniciace změny vedoucí ke vzniku **strategií informační politiky vychází** obecně z tenzí mezi zájmy, schopnostmi a možnostmi jednotlivých **stakeholders**, kteří jsou v tomto případě definováni tím, zda u nich převažuje zájem tvořit, získávat nebo distribuovat informace. Všichni usilují o vliv na informační politiku, k čemuž posléze většinou používají různé nástroje a možnosti. Nejsou však jedinými aktéry, kteří tvoří, ovlivňují a realizují informační politiku; existují sféry, jejichž zájmy a specifika mají na výše uvedené velký vliv. Jsou to především:

- Soukromý (podnikatelský sektor)
- Politická moc
- Producenti, špičkové a poskytovatelé informačních služeb
- Telekomunikace
- Občanská společnost a občané

Vznikající informační politiky se podle výše uvedeného rozkládají do subpolitik, které mohou existovat buď zcela odděleně a nezávisle na sobě, nebo jsou kapitolami téhož dokumentu a jejich realizace běží v součinnosti s ostatními subsférami. Zpravidla to bývají následující oblasti:

- Vzdělávání a lidské zdroje
- Telekomunikace a ICT infrastruktura
- Ochrana soukromí a metody a techniky sledování (**surveillance**)
- Legislativní rámec: regulace, standardy a kriminalita
- Autorská práva a duševní vlastnictví
- Role státu v informační politice, zodpovědnosti, kompetence a termíny
- Finanční nástroje

* Takto označený termín je podrobněji vysvětlen v Rejstříku použitých termínů v kapitole 4.2.1. Termíny, které jsou vysvětleny v tomto rejstříku jsou v textu označeny proloženým tučným písmem (**termín**). Stejně jsou označeny zkratky, které jsou vysvětleny v Seznamu použitých zkratk v kapitole 4.2.4. Vyskytuje-li se zkratka nebo termín vícekrát v textu, je takto označen každý první výskyt v odstavci.

- Audit, monitoring a evaluace

Co se týče realizace politiky, existuje několik úrovní, na kterých k ní dochází:

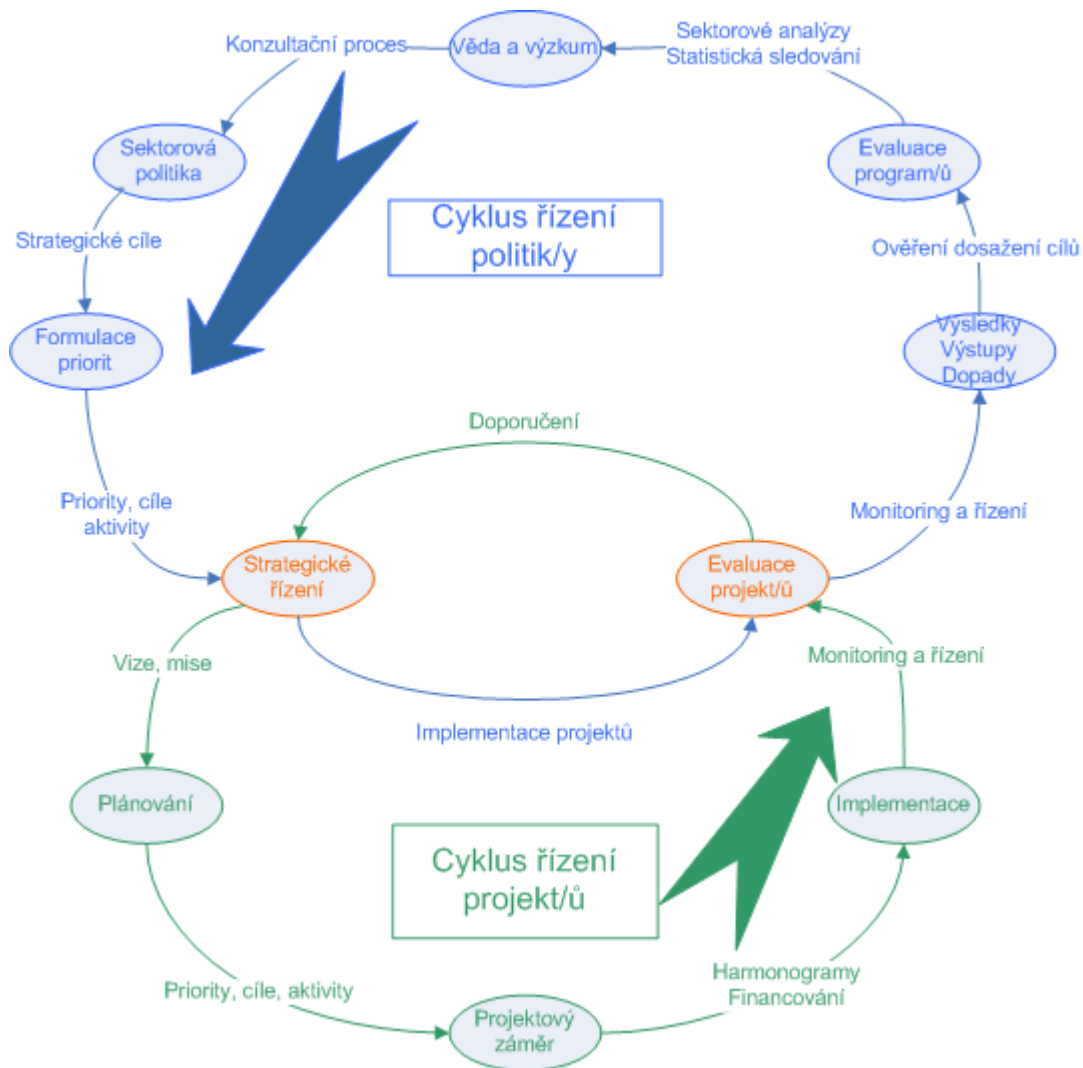
Nadnárodní celky a organizace

- Stát
- Region
- Mikroregion, lokální úroveň
- Rezort
- Obor
- Organizace, podnik

Asociace, sdružení, hnutí, církve a občanské iniciativy

Výše uvedená pravidla platí pro většinu politik a strategických dokumentů, které je nastavují. V následujících kapitolách se již budeme věnovat srovnání politik EU a USA v oblasti rozvoje informační společnosti. Srovnání nebudeme provádět na základě faktických údajů (např. časování, financování apod.), ale právě na základě výše popsaného obecného modelu a principů, na kterých byly konkrétní politiky vystavěny.

Obr. 2: Souvislost mezi řízením projektů a řízením politik

2.2 KONTEXT NÁRODNÍCH POLITIK A POLITIK EU V OBLASTI ROZVOJE INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ

V České republice bylo vypracováno a přijato několik zásadních dokumentů, které formují transformaci země směrem k informační společnosti. Na vládní a celonárodní úrovni vznikla **Státní informační politika – cesta k informační společnosti (SIP)**, která byla přijata vládou ČR 31. května 1999^{*}. S přijetím SIP vláda zároveň uložila Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), aby ve spolupráci s Ministerstvem kultury vypracovalo do 31. března 2000 **Koncepci státní informační politiky ve vzdělávání** (Koncepce SIPVZ), kterou vláda schválila 10. dubna 2000[†]. Návrhy, které předložila Koncepce SIPVZ, pak byly zohledněny mj. v Akčním plánu SIP[‡] a především byl vypracován podrobný harmonogram realizace Koncepce SIPVZ. Za realizaci Koncepce SIPVZ bylo odpovědné MŠMT s tím, že ostatní rezorty měly za úkol na realizaci spolupracovat; zvláštní úlohu pak v tomto procesu převzalo tehdy nově vzniklé Ministerstvo informatiky ČR. **Realizace SIPVZ** zahrnovala dvě etapy. **I. etapa realizace SIPVZ** byla dále rozdělena do tří programů podpory škol: Program I – Informační gramotnost, Program II – Vzdělávací software a informační zdroje a Program III – Infrastruktura. **Plán II. etapy realizace SIPVZ**, který byl vládou ČR přijat 12. 9. 2001[§], stanovil postupné kroky ke zvyšování informační gramotnosti veřejnosti a navazoval na Plán I. etapy SIPVZ ve vzdělávání, který řešil problematiku informační gramotnosti pouze na školách. Konkrétně si Plán II. etapy Realizace SIPVZ kladl tyto cíle:

- vytvořit podmínky pro zvyšování informační gramotnosti občanů;
- vytvořit podmínky pro zvyšování informační gramotnosti pracovníků veřejné a státní správy a knihovnictví;
- koordinovat aktivity jednotlivých rezortů směrem k co nejefektivnějšímu využití aktivit v oblasti zvyšování informační gramotnosti;
- zajistit informační infrastrukturu pro celoživotní vzdělávání;
- vytvořit rámec umožňující integraci ICT do soustavy celoživotního vzdělávání.

V roce 2006 pokračovala realizace SIPVZ^{**}, MŠMT přidělovalo finanční prostředky na projekty škol, a to zejména v oblastech zajištění standardních informačních a komunikačních služeb, což představuje především „počítačová“ školení, výukové programy a jiné elektronické výukové materiály, infrastrukturu a připojení do internetu. Kromě toho probíhal sběr dat o zapojení ICT do výuky, vyhodnocování SIPVZ a činnost škol jako školicích středisek informační gramotnosti nebo informačních center SIPVZ. Od nastartování Státní informační politiky uběhla řada let, během nichž začaly na významu nabývat aktivity EU, které formovaly oblast informační politiky u nás především v souvislosti se vstupem naší země do EU.

2.3 KLÍČOVÉ EVROPSKÉ POLITIKY ZAMĚŘENÉ NA ROZVOJ INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI

Současně s přijetím Státní informační politiky v České republice byla na sklonku roku 1999 poprvé představena podobná, evropská koncepce tzv. **Prodiho iniciativa eEurope**, která byla poté oficiálně vyhlášena na summitu

* Usnesení Vlády ČR ze dne 31. května 1999 č. 525 k návrhu státní informační politiky

† Usnesení Vlády ČR ze dne 10. dubna 2000 č. 351 o Koncepci státní informační politiky ve vzdělávání

‡ Akční plán realizace SIP byl vládou schválen dne 31. května 2000 usnesením číslo 527 o Akčním plánu realizace státní informační politiky pro období do roku 2002.

§ Usnesení Vlády ČR ze dne 12. září 2001 č. 904 k Plánu II. etapy Realizace státní informační politiky ve vzdělávání.

** Oficiálně zatím nebyl program SIP VZ ukončen. Ministerstvo školství o něm stále informuje na svých webových stránkách (www.msmt.cz) a zřídilo pro něj samostatnou adresu <http://www.e-gram.cz/>. Na tomto portálu sice není (ke dni 10. září 2007) zmínky o ukončení programu, naopak, ovšem realizace SIP VZ se zastavila počátkem roku 2007, neboť na ni nebyly vyčleněny požadované prostředky ze státního rozpočtu.

EU v Lisabonu. Na tomto zasedání Evropské rady, které se konalo 23. až 24. března 2000, si čelní představitelé vlád a států EU stanovili ambiciózní cíl pro příští desetiletí: evropská ekonomika se má stát „nejvíce konkurenceschopnou a nejdynamičtější ekonomikou založenou na znalostech na světě“*. Následně byla 19. až 20. června 2000 v portugalské Feiře zahájena realizace akčního plánu (iniciativy) eEurope. Tím byla v EU nastartována dosud nejdůležitější politika, která formovala rozvoj informační společnosti viděný strategicky jako nutnou podmínku udržení konkurenceschopnosti Evropy v globálním prostředí, zejména pak vůči Spojeným státům americkým a Japonsku. Rozvoj informační společnosti byl samozřejmě v EU podporován dávno před započítáním tzv. Lisabonského procesu, ale tím, že byla ICT infrastruktura, e-business, informační gramotnost, rovnost přístupu k ICT a další aspekty rozvoje informační společnosti „povýšeny“ na strategický, mocenský, politický a ekonomický cíl, dostalo se systematickému rozvoji informační společnosti v EU větší pozornosti, řízení a finanční podpory.

Na Evropské ministerské konferenci ve Varšavě, ve dnech 11. až 12. května 2000, se země střední a východní Evropy seznámily se strategickým cílem, stanoveným EU v Lisabonu, a dohodly se, že se chopí příležitosti a zahájí svůj vlastní akční plán ve stylu eEurope. 23. dubna 2001 vláda ČR rozhodla o připojení země k **Akčnímu plánu eEurope+**[†] a 13. června 2001 vzala na vědomí **Národní Akční plán eEurope+ (Česká republika)** s tím, že uložila tehdejšímu ministru Březinovi aktualizovat do 31. 10. 2001 Akční plán realizace SIP na základě přijatého Akčního plánu eEurope+ kandidátských zemí a závěrů summitu EU v Göteborgu[‡]. V průběhu summitu Evropské unie ve švédském Göteborgu 15. až 17. června 2001 byl nejvyššími představiteli vlád tehdejších kandidátských zemí EU přijat Akční plán **eEurope+ 2003**, společný politický závazek, jehož cílem bylo využít příležitosti spojených s rozvojem digitální a znalostní ekonomiky, který vznikl jako reakce na tehdy aktuální akční plán členských států EU **eEurope 2002**[§]. Společné úsilí kandidátských zemí střední a východní Evropy v oblasti informační společnosti směřovalo k urychlení reforem a modernizace ekonomiky ve prospěch občanů. Připojení se k Akčnímu plánu eEurope+ 2003 bylo pro Českou republiku významným krokem směrem k aktualizaci cílů Státní informační politiky do konce přechodného období spojeného s přípravami na členství v Evropské unii^{**} a umožňovalo výrazně posílit tuto oblast o politickou pozornost i o finanční podporu.

Akční plán eEurope+, podobně jako eEurope, se zaměřoval především na urychlení reforem, modernizace ekonomik, zvyšování kapacity budování institucí a zlepšení celkové konkurenceschopnosti s ohledem na specifické poměry v kandidátských zemích^{††}. Akční plán eEurope+ obsahoval tři hlavní cíle shodné s těmi, které byly vybrány evropskou patnáctkou pro eEurope. Akční plán eEurope byl však v zemích EU zahájen za podmínek plné liberalizace telekomunikací a za stavu, kdy téměř všechny domácnosti vlastnily telefonní linky. Tehdejší situace v kandidátských zemích však tomuto stavu neodpovídala. To vyústilo v začlenění dodatečného cíle, jehož smyslem bylo vyrovnat deficit v základních podmínkách rozvoje informační společnosti (tzv. nultý cíl: „Urychlená realizace základních stavebních prvků informační společnosti“). Dále byla do eEurope+ oproti eEurope včleněna oblast „Životní prostředí on-line“^{†††}. Akční plán eEurope+ 2003 tedy obsahoval tyto kapitoly:

0. Urychlená realizace základních stavebních prvků informační společnosti

- Urychlení zabezpečení přístupu k dostupným komunikačním službám pro všechny

* eEurope+ 2003: Společný program k realizaci informační společnosti v Evropě. Akční plán připravený kandidátskými státy s přispěním Evropské komise. Červen 2001, s. 2

† Usnesení Vlády ČR ze dne 25. dubna 2001 č. 405 k návrhu na připojení České republiky k Akčnímu plánu eEurope+ kandidátských zemí střední a východní Evropy.

‡ Usnesení Vlády ČR ze dne 13. června 2001 č. 594 k národnímu akčnímu plánu eEurope+ (Česká republika).

§ Akční plán eEurope+ 2003 <http://www.micr.cz/scripts/detail.php?id=1281>.

** Akční plán eEurope+ 2003. Ministerstvo informatiky ČR. Dostupné z <http://www.micr.cz/?idm=14&lng=cz&iddoc=32>.

†† eEurope+ 2003: Společný program k realizaci informační společnosti v Evropě. Akční plán připravený kandidátskými státy s přispěním Evropské komise. Červen 2001. s. 2.

†† Ibid., s. 3-6.

- Převzetí implementace *acquis* souvisejícího s informační společností

1. Levnější, rychlejší, bezpečný internet

- Levnější a rychlejší přístup k internetu
- Rychlejší internet pro pracovníky ve výzkumu a studenty
- Bezpečné sítě a inteligentní čipové karty

2. Investice do lidí a dovedností

- Evropská mládež v digitálním věku
- Práce v ekonomice založené na znalostech
- Účast všech v ekonomice založené na znalostech

3. Podpora používání internetu

- Urychlení elektronického obchodu
- Státní správa online: elektronický přístup k veřejným službám
- Zdravotnictví online
- Evropské digitální informace pro globální síť
- Inteligentní dopravní systémy
- Životní prostředí online *

Klíčovým termínem Akčního plánu byl rok 2003, kdy byly přezkoumány jeho dopady s cílem navrhnout další doporučení a opatření. Aby bylo možné srovnání mezi eEurope a eEurope 2002 v zemích EU a eEurope+ 2003 v kandidátských zemích, byly použity stejné indikátory, které evropská patnáctka používala pro eEurope. Program eEurope+ 2003 byl ukončen na Evropské ministerské konferenci o informační společnosti konané v únoru 2004 v Budapešti. Konference byla pořádána maďarskou vládou, Evropskou komisí a irským předsednictvím v Radě EU. Smyslem konference bylo zhodnotit pokrok v rozvoji informační společnosti v přístupujících a kandidátských státech a porovnat jej se stavem v EU na základě výše zmíněných kritérií. Výsledky programu jsou popsány ve Zprávě o pokroku (Progress Report), Závěrečné zprávě a dokumentu nazvaném Závěry ministrů[†]. Tehdejší kandidátské země deklarovaly pokrok v rozvoji ICT infrastruktury, dostupnosti a využívání ICT, zavedení služeb e-governmentu a e-health, vytvoření veřejných přístupových míst, růst využívání a rozšíření ICT ve školách a firmách a postupnou liberalizaci trhu.

Mezitím Evropská unie aktualizovala také „svůj“ program eEurope a z akčního plánu eEurope 2002 „upgradovala“ na akční plán **eEurope 2005**, který pokračuje v linii tehdy ještě nezpochybněného Lisabonského procesu. Akční plán eEurope 2005 byl představen na zasedání Evropské rady v Seville v červnu 2002 a podpořen usnesením Rady ministrů z ledna 2003. eEurope 2005 se už odklání od prvotních investic do infrastruktury a rovného bezbariérového přístupu všech k ICT; byl zaměřen na podporu rozvoje bezpečných služeb, aplikací a obsahů založených na široce dostupné širokopásmové infrastruktuře. Cílem bylo, aby do roku 2005 měly země EU e-government, služby e-vzdělávání, služby e-zdravotnictví, dynamické prostředí pro elektronický obchod, k čemuž jim měl dopomoci kvalitní a dostupný **širokopásmový** přístup a bezpečná informační infrastruktura. Finanční podporu implementace Akčního plánu 2005 poskytoval komunitární program MODINIS a opět byly

* Ibid., s. 4.

[†] Závěrečná zpráva viz http://www.emcis2004.hu/dokk/binary/30/17/3/eEurope_Final_Progress_Report.pdf, Závěry ministrů viz http://www.emcis2004.hu/dokk/binary/31/24/9/Conference_Conclusions.pdf a Zprávy o pokroku: 1. za červen 2002 http://www.micr.cz/files/368/eEurope+zprava_o_pokroku.pdf, 2. únor 2004 první část http://www.micr.cz/files/1281/Progress_report_1.pdf a 3. únor 2004 druhá část http://www.micr.cz/files/1281/Progress_report_2.pdf.

výsledky programu eEurope 2005 porovnávány na základě statistických výsledků všech zemí EU; velká pozornost byla rovněž věnována analýze důsledků rozvoje informační společnosti jako podpory strategického řízení programu a rozhodování o jeho budoucnosti.

2.4 SOUČASNÉ TRENDY PŘÍSTUPU EU K ROZVOJI INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI

Aktuální strategie pro oblast rozvoje informační společnosti v EU navazuje na předchozí program eEurope a je zřejmou reakcí na tehdejší diskuse kolem Lisabonského procesu; 1. června 2005 zveřejnila Evropská komise iniciativu **i2010** (A European Information Society for growth and employment), která je založena na třech hlavních prioritách, označovaných také jako tři "i": inovace, investice a integrace do každodenního života:

- dobudovat jednotný evropský informační prostor, který podpoří otevřený, soutěžní a obsahově bohatý vnitřní trh pro elektronické komunikace a digitální obsah (tj. zaměření na interoperabilitu, bezpečnost, zvyšování rychlosti připojení k internetu a bohatost nabízeného obsahu);
- posílit inovace a investice do výzkumu v oblasti ICT (tj. podpora výzkumu, rozvoje podnikání v ICT a reorganizace podnikatelských procesů s využitím ICT);
- všem přístupná informační společnost podporující růst a vytváření nových pracovních míst, lepší veřejné služby a kvalitu života.

Iniciativa i2010 sice vychází z předchozích akčních plánů v rámci programu eEurope, avšak nově je rozšířena o oblast médií a integruje regulaci, výzkum a realizaci; velmi výrazně také **akcentuje zajištění rovného přístupu**, ovšem ve smyslu posunu v chápání rovnosti v EU od akcentace genderového hlediska ke kombinaci také ostatních příčin **sociálního vyloučení**. Dokument deklaruje, že „*[j]de o rozvoj takové informační společnosti, která nebude nikoho vynechávat či vylučovat a prostřednictvím použití uživatelsky příjemných informačních a komunikačních technologií bude nabízet vysoce kvalitní a dostupné veřejné služby*“^{*}. Třetí z pilířů iniciativy i2010 odpovídá horizontálnímu přístupu EU pro oblast informační společnosti nazvanému **eInclusion**[†], tedy podpoře sociálního začleňování v informační společnosti. Jedním z nástrojů dosažení eInclusion je přístup nazvaný **eAccessibility**[‡], což je užší vymezení obecné politiky EU nazvané Accessibility (vycházející ze strategie EU Disability Strategy), která se zabývá otázkou rovných šancí a kvality života osob nejvíce ohrožených exkluzí, především pak osob se zdravotním postižením a seniorů. Kromě toho existuje rozsáhlá agenda spojená s analýzou, monitoringem a řešením **digitální propasti v EU**.

Iniciativa i2010 je financována z prostředků z již započatých programů MODINIS (2003-2005), eTEN (1997-2006), eContent Plus (2005-2008) a z 6. rámcového programu pro vědu a výzkum (FP6); po jejich ukončení ze 7. rámcového programu (FP7) a z podprogramu na podporu ICT v rámci Rámcového programu na podporu konkurenceschopnosti a inovací (CIP).

* i2010 Evropská informační společnost pro růst a zaměstnanost viz <http://www.micr.cz/eu/i2010.htm>

† eInclusion je věnována samostatná stránka Evropské komise (http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/all_about/einclusion/index_en.htm), která odkazuje na související témata, aktivity a politiky. Politika sociálního začleňování v souvislosti s rozvojem informační společnosti začala být akcentována nastartováním programu eEurope 2005.

‡ Tomuto tématu je věnována v EU velká pozornost. Samostatná webová stránka Evropské komise (http://europa.eu.int/information_society/policy/accessibility/index_en.htm) uvádí řadu strategií, politik a aktivit, které musí být v souladu s principy / požadavky eAccessibility (resp. s Accessibility).

2.5 ROZVOJ SPECIFICKÝCH DRUHŮ GRAMOTNOSTÍ A E-LEARNING

Aktuální debata, která zapadá do širšího rámce politik směřujících ke zvýšení kvality a bezpečnosti digitálního obsahu, nastartovala zcela novou iniciativu Evropské komise, která 6. října 2006 uveřejnila výzvu k veřejné diskusi na nové téma: **mediální gramotnost**. Tento typ gramotnosti Evropská komise definuje volně* jako „... schopnost získat, analyzovat a posoudit hodnotu obrazů, zvuků a zpráv, kterým jsme denně vystavováni a které tvoří významnou část naší kultury, ale také kompetentně komunikovat pomocí médií, která máme osobně k dispozici. Mediální gramotnost se vztahuje na všechna média, včetně televize a filmu, rádia a zvukových nahrávek, tištěné produkce, internetu a ostatních nových digitálních a komunikačních technologií.“[†] V roce 2007 vydá Komise oficiální dokument, který bude shrnovat základní trendy a současné i budoucí přístupy k rozvíjení mediální gramotnosti. Dokument vzniká jako práce expertní skupiny a příspěvků, komentářů a podnětů všech občanů a institucí EU, které se do tzv. konzultačního procesu zapojily. Evropská komise považuje mediální gramotnost za klíčovou pro zkvalitnění demokracie v zemích EU, aktivního občanství, ale také lepší orientace občanů v socio-kulturním dění, která snižuje rizika jejich vyčlenění ze současné společnosti. Vazba na Lisabonskou strategii spočívá ve zvýšení konkurenceschopnosti evropského prostoru v globální, informační společnosti. Zdá se, že Komise sází především na mladou generaci Evropanů, neboť otázky mediální gramotnosti zaměřené na její rozvoj spadají především do oblasti formálního vzdělávání a práce s mladými lidmi. Ačkoliv se Komise ptá také na aktivity směřující k rozvoji mediální gramotnosti mimo formální vzdělávací systém, konkrétní otázky týkající se sociálních skupin ohrožených exkluzí se v současném dotazníku ke komunikačnímu procesu nevyskytují[‡], přestože právě méně vzdělaní a/nebo starší občané budou mít zřejmě ještě větší problém s mediální gramotností, např. při očekávaném efektivním využívání vyhledávacích nástrojů, schopnostech zhodnotit kvalitu získaných internetových zdrojů, zapojování do virtuálních komunit, diskusních fór či orientaci v **sociálních médiích** (blogy, **wiki**, sdílené záložky apod.).

Zaměřením na rozvoj gramotnosti se dostáváme do dvou oblastí politik EU relevantních našemu tématu, a tím je **celoživotní vzdělávání a e-learning**. V roce 2001 oficiálně nastartovaly tehdejší členské státy EU základní politiku **Lifelong Learning**. Tato politika je provázána s politikou **e-learning**, jedná-li se o usnadnění integrace ICT do vzdělávacího procesu, jeho efektivního využití, zkvalitnění kurikula a nutné transformace vzdělávacího

* Komise nedefinuje mediální gramotnost s ohledem na dnes již ustálenou definici ostatních gramotností. Podle níže uvedeného shrnutí definic gramotností by mediální gramotnost nejspíše znamenala novou součást komplexně pojaté gramotnosti informační. **Informační gramotnost** je totiž zastřešujícím pojmem a je definována jako komplex gramotnosti funkční a počítačové. Rozumí se jí schopnost rozeznat potřebu informace, umět ji vyhledat, vyhodnotit a efektivně využít. **Funkční gramotnost** je odvozená od povahy vyhledávaných informací, která je obvykle dána charakterem profese. Funkční gramotnost se navíc skládá z literární, dokumentové, numerické a jazykové gramotnosti (**Literární gramotnost** = např. čtení s pochopením, interpretace textů, psaní odborných textů; **Dokumentová gramotnost** = např. práce s formuláři, práce s informačními zdroji, citace; **Numerická gramotnost** = např. práce s grafy, tvorba tabulek, výpočty; **Jazyková gramotnost** = např. schopnost použít cizí jazyk a stylistická stránka tvorby textů ve vlastním jazyce). **Počítačová gramotnost** je tedy jedním z předpokladů či podmínek dosažení informační gramotnosti. Představuje jednoduše schopnost používat informační a komunikační technologie ke své práci. Počítačově gramotný člověk zvládá pracovat s využívaným programovým vybavením, komunikovat prostřednictvím internetu a využívat ho k vyhledávání a zpracovávání informací. Je také schopný využívat dalších možností a služeb, které mu tyto technologie nabízejí (viz http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/e_skills).

[†] Viz stránka Evropské komise věnovaná Audiovizuální a mediální politice:

http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/media_literacy/index_en.htm. Citát „... the ability to access, analyse and evaluate the power of images, sounds and messages which we are now being confronted with on a daily basis and are an important part of our contemporary culture, as well as to communicate competently in media available on a personal basis. Media literacy relates to all media, including television and film, radio and recorded music, print media, the Internet and other new digital communication technologies.“ přel. aut.

[‡] Media Literacy Questionnaire, http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/media_literacy/docs/questionnaire_ml_en.pdf.

systému tak, aby byl schopen změn souvisejících s rozvojem informační společnosti. V této oblasti existují tři základní dokumenty, jejichž obsah nám přiblíží, oč EU v oblasti e-learningu vlastně jde. Prvním z nich je strategický dokument původně z roku 2000 s názvem **Designing Tomorrow's Education** vycházející z iniciativy Evropské komise eLearning a zaměřený především na zvýšení kvality výuky a vzdělávacího obsahu, který byl rozšířen obecným Akčním plánem Komise na léta 2001-2004 v oblasti e-learningu a posléze programem e-learning na léta 2004-2006. Druhý důležitý dokument udává princip, kterým se má celoživotní vzdělávání ubírat a vůči čemu se má porovnávat; dokument hovoří o tzv. Evropském prostoru pro celoživotní vzdělávání (A European Area of Lifelong Learning) a nese název "**Making a European Area of Lifelong Learning a Reality**". Dokument vyzývá členské státy k tomu, aby transformovaly své stávající vzdělávací systémy směrem k větší dostupnosti (mj. hovoří rozlomení bariér mezi formálním a neformálním vzděláváním), flexibilitě a schopnosti efektivně využít moderních informačních a komunikačních prostředků. V roce 2001 přijali ministři školství členských zemí EU soubor cílů, kterých má být na poli integrace ICT do vzdělávání dosaženo do roku 2010. Desetiletý pracovní program schválila Rada Evropy jako „**Future Objectives of Education and Training Systems**“. Tři základní cíle tohoto programu stanovují způsob, jakým má školství a vzdělávací systém přispět k naplnění Lisabonské strategie; cíle jsou podobně ambiciózní, jako byl cíl Lisabonu. Konkrétně první cíl, **zvýšování kvality vzdělávání**, stanovuje, že všechny školy mají mít přístup k ICT, učitelé musí být kompetentní v práci s ICT a investice do HRD se mají zvyšovat; druhý cíl, **usnadňování přístupu ke vzdělávání**, mj. hovoří o vyšší dostupnosti jednotlivých typů vzdělávání a jejich uzpůsobení potřebám různých skupin; třetí cíl požaduje **otevření vzdělávacího systému světu práce a občanské společnosti**, což konkrétně například znamená zvyšování atraktivity vzdělávání pro zaměstnavatele nebo podporu mobility vzdělávatelů. Těchto cílů má být dosaženo pomocí tzv. **otevřené metody koordinace**.

2.6 E- A I- POLITIKY NALEŽATO

Kromě výše zmíněných politik, které se primárně zabývají ICT, se problematika rozvoje informační společnosti dostává do ostatních strategických dokumentů a politik většinou ve dvou podobách: 1) jako relativně samostatná kapitola či opatření reflektující ICT z pohledu daného oboru či rezortu; v současné době je to však spíše ve formě 2) tzv. horizontálního principu. Příkladem prvního způsobu může být **Národní program rozvoje vzdělávání v České republice**, tzv. Bílá kniha, kterou publikovalo MŠMT v roce 2001,^{*} a **Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku**, která je výsledkem několikaleté práce Národního vzdělávacího fondu ve spolupráci s Ministerstvem práce a sociálních věcí[†]. Bílá kniha charakterizuje jednu z šesti navrhovaných strategických linií takto: „*Dosáhnout vyšší kvality a funkčnosti vzdělávání tvorbou nových vzdělávacích a studijních programů, které budou odpovídat požadavkům informační a znalostní společnosti, udržitelného rozvoje, zaměstnanosti a potřebám aktivní účasti na životě demokratické společnosti v integrované Evropě a zároveň respektovat individuální odlišnosti a životní podmínky účastníků vzdělávání.*“[‡] V konkrétním opatření pak Bílá kniha hovoří o podpoře informační gramotnosti žáků, studentů a učitelů a modernizaci metod a forem výuky[§]. Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku klade vývoj směrem k informační společnosti na první místo ve výčtu globálních a národních výzev, v jejichž rámci byla strategie vypracována. V úvodu je řečeno, že: „*Prorůstání informačních a komunikačních technologií všemi vrstvami společnosti vytváří globální informační společnost, která zakládá své bohatství na lidském kapitálu*“^{**}.

* Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha. MŠMT, ÚIV : Praha, 2001. ISBN 80-211-0372-8. 98 s.

† Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku. Úřad vlády ČR, MPSV : Praha, 2003. ISBN 80-86734-02-1. 64 + 72 s. Tento dokument schválila vláda svým usnesením ze dne 3. 3. 2003 č. 210 + P (*??) ke Strategii rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku.

‡ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, s. 90.

§ Ibid., s. 91.

** Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku, s. 12.

Příkladem druhého způsobu včleňování informační politiky do jiných politik a programů, je princip tzv. **horizontálních témat**. Obecně to znamená, že téma podpory informační společnosti (nebo téma jen některé z oblastí rozvoje informační společnosti, jako je například otevřenost kódu (Design for All) nebo dostupnost produktu hendikepovaným občanům (eAccessibility) je integrální součástí všech aktivit, které jsou v rámci takového programu podpořeny. Příkladem, na kterém jsou horizontální témata dobře viditelná, neboť jejich splnění je nutnou podmínkou financování projektů, je realizace aktivit podpořených jedním ze **Strukturálních fondů, Evropským sociálním fondem** (ESF). Čtyři horizontální témata, *rovné příležitosti, udržitelný rozvoj, informační technologie a místní iniciativy*, musí být součástí každé z aktivit podpořené z fondu ESF. V praxi to znamená, že navrhovatel projektu identifikuje, jaké části jeho projektu se týkají např. rozvoje informačních technologií. Jedním z indikátorů výstupů a výsledků projektu pak je číslo, které ukazuje, kolik procent ze všech aktivit v projektu mělo v sobě komponentu informačních technologií. Protože se většina aktivit podporovaných ESF týká vzdělávání, je často tímto indikátorem počet hodin z celkového počtu odučených hodin, které byly věnovány ICT.

2.7 INFORMAČNÍ SPOLEČNOST LEŽÍCÍ SPÍCÍ: JE ROZVOJ INFORMAČNÍ SPOLEČNOSTI POUZE HORIZONTÁLNÍM TÉMATEM?

V předchozí kapitole jsem se pokusila velmi stručně shrnout dosavadní vývoj evropské a národní politiky ve vztahu k chápání transformačního procesu, jehož integrální součástí a zřejmě i motorem je právě rozvoj informační společnosti. Proto byla deklarace v Lisabonu, později nazývaná Lisabonský proces, tak významná – chápala totiž rozvoj informační společnosti jako nutnou podmínku rozvoje regionu jako celku, a to ve smyslu ekonomickém i sociálním. Když už nic jiného – Lisabonská strategie byla stále více zpochybňována, až byla v březnu 2005 schválena její střednědobá revize v reakci na zjištění týkající se nemožnosti dosažení vytyčených cílů, např. 70% zaměstnanosti v EU – je celý Lisabonský proces významný tím, že 1) přispěl k větší integraci politik a přístupů k transformačnímu procesu, harmonizoval evropskou politiku a tím nepřímou posílil myšlenku horizontálních témat, neboť mj. identifikoval problémy, které procházejí více oblastmi řešenými v různých politikách; a 2) zvýšil pozornost a citlivost na některé problémy spojené s přechodem na znalostní ekonomiku. V neposlední řadě je Lisabonská strategie dokladem toho, jak mohou pronikat výsledky vědeckého výzkumu do strategicko-mocenské sféry až ke každodenní praxi.

Otázkou, kterou si kladu v celé této kapitole, je, zda je tato spojnice mezi vědou a každodenním životem obousměrná, jinými slovy, **kam se dostává zpětná vazba z realizace politik postavených na vědeckém výzkumu a zda do průběhu jejich řízení mohou zasáhnout nové vědecké poznatky**. Jednoduše řečeno, strategické dokumenty staví splnitelné a realistické cíle, protože od nich se odvíjejí konkrétní opatření a ve výsledku tedy konkrétní čísla. Omezují proto risk, variabilní cesty, definují jednoznačné způsoby řešení a z celého spektra otázek se tak věnují jen těm, které jsou řešitelné, definovatelné, měřitelné a jednoznačné, resp. na jejichž pochopení se shoduje většina. Kromě toho jsou strategickými dokumenty stanoveny priority, kterými se mohou urychlit řešení nějakého problému, zdá-li se, že právě tento problém blokuje řešení ostatních nebo je z jiných důvodů shledán důležitým. Nastavení cílů a priorit je samozřejmě legitimní součástí strategického řízení, ale může vést také k tomu, že se některým problémům věnuje více pozornosti, protože jsou buď politicky přitažlivé nebo prostě jen snadno viditelné a dokladovatelné, zatímco jiným se věnuje pozornosti méně nebo dokonce vůbec – třeba takovým, které jsou sporné, rizikové, dvousečné, politicky neprůchodné, vycházející z menšinových názorů apod. I toto je však legitimní a pochopitelnou součástí strategického řízení. Moje otázka směřuje k tomu, zda strategické řízení politik přijme nové poznatky, které vznikají vně jejich vlastního paradigmatu. Vyhodnocení dopadu politik totiž velice často pouze posuzuje, do jaké míry byly cíle určité politiky naplněny. Je však důležité dopad politik zkoumat také ve vztahu k současnému geopolitickému vývoji a novým trendům. Jinými slovy, **má-li být řízení politik, zvláště v oblasti rozvoje informační společnosti, harmonické, dynamické a pružné, musí být založeno na kontinuální evaluace, která pružněji zachytí trendy ovlivňující efektivitu politik, a dále na pružné spolupráci s vědou a výzkumem tak, aby došlo ke zmírnění zpoždění mezi vědeckým objevem a jeho uplatněním**.

Právě na shrnutí, které jsem uvedla k iniciativě eEurope a Lisabonskému procesu, jsem chtěla demonstrovat, jak je potřeba sledovat vývoj i dopad konkrétních opatření ve velmi krátkých časových intervalech. Revize původně desetileté Lisabonské strategie je nyní plánována na tříleté období. Současně každý z celkem čtyř po sobě jdoucích akčních plánů v rámci eEurope, které vznikly za posledních pět let, vycházel ze svého předchůdce,

ovšem vždy přidával nová opatření a měnil priority. Od počátečního zaměření na vytvoření ICT infrastruktury a rovného přístupu všech občanů k ní se priority posouvaly od zvyšování kvality služeb provozovaných v této infrastruktuře až k otázkám rovnosti a bezpečí.

Posun v informační politice EU však nespočívá jen v revizi cílů a opatření a v nedávné silnější integraci jednotlivých politik vedoucí k jejich harmonizaci. Posun se odehrává také v tom, že některé z problémů spojených s rozvojem informační společnosti a globalizací obecně se stávají integrální součástí všech politik. Pojímání rozvoje ICT jako horizontálního tématu stejně jako podpora rovnosti šancí je jen logickým vyústěním tohoto vývoje. Otázkou, kterou si kladu na základě své analýzy současných teorií informační vědy, je, zda skutečně **je problematika informační společnosti horizontální?** Na jednu stranu lze skutečně najít dnes snad již ve všech oborech lidské činnosti souvislost s informačními a komunikačními technologiemi – když už nic sofistikovanějšího, alespoň v podobě investic do ICT či školení informační gramotnosti. Na stranu druhou je chápání podpory rozvoje informační společnosti jako horizontálního tématu zavádějící, protože: 1) se tím **pohled na podstatu informační společnosti zužuje a zplošťuje**, 2) **nedovoluje pojmut všechny souvislosti a rizika**, 3) **vede k bulvarizaci problému**, pocitu jeho snadného a konečného „vyřešení“ a ve výsledku i plýtvání prostředky. Zajímavé by z tohoto pohledu tedy bylo vyhodnotit dopad prosazování horizontálních témat napříč různými politikami a programy a zjišťovat, ve kterých oblastech jsou kvalitněji aplikována, kde přináší nejvyšší efektivitu a kde jsou naopak „pouze na papíře“ a nejsou pochopena, zaváděna či žádána. Tento pohled by mohl přispět novými podněty ke zkoumání problematiky rozvoje informační společnosti nejen napříč oblastmi lidské činnosti, ale i regiony a jejich hierarchií.

2.8 KONTEXT GLOBÁLNÍCH POLITIK V OBLASTI ROZVOJE INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ

V předchozí kapitole jsem se věnovala propojení teoretických poznatků vědy v oblasti rozvoje informační společnosti se strategicko-politickým řízením, a to na příkladu národních a evropských politik. Jak jsem však uvedla, stejně jako mají národní politiky kontext v politikách a vlivech jejich nejbližšího geo-politického souseda, v našem případě EU, mají i politiky EU svůj kontext, světové mocenské uspořádání a globalizační výzvy. Když jsem roku 2004 pobývala na stáži ve Spojených státech amerických, překvapilo mě, jak vzdálená se odtamtud jevila Evropská unie a celé dění kolem jejího tehdejšího rozšiřování. Uvědomila jsem si, že se evropská politika vyskytuje v určitém globálním prostředí a že je důležité tuto skutečnost neopominout při kritickém zkoumání vývoje informační společnosti v EU, neboť to je záležitost, jejíž hranice nekončí v evropském prostoru. Naopak, k pochopení a nadhledu nad informačními politikami EU mi právě dopomohla stáž v zemi, pro kterou je EU jen jedním z několika významnějších celků, jehož dění si jen vzácně vyslouží místo na titulní stránce deníků. Právě strategie rozvoje informační společnosti jsou v USA a EU v současné době velmi odlišné, o to zajímavěji však působí skutečnost, že původně pocházejí ze společného úsilí a názorů sdílených v rámci tehdejšího uskupení G7.

2.9 HISTORIE

Tehdejší senátor a pozdější viceprezident Al Gore použil poprvé výrazu „informační superdálnice“ (Information superhighway) v článku, který napsal v lednu 1991 pro časopis *Futurist*, kde uvádí: „*To, co potřebujeme, je národní síť informačních superdálnic spojující vědce, obchodníky, vzdělavatele a studenty optickým kabelem*“*. Termín vešel v obecnou známost až v roce 1994, kdy byl popularizován v médiích jako reakce na zásadní proslov, který Al Gore pronesl na Kalifornské univerzitě v Los Angeles (UCLA)[†]. V témž roce se poprvé odehrál

* cit. podle Gay, 1996: str. 16, překlad aut.

[†] Přepis tehdejšího vystoupení viceprezidenta Al Gora je k dispozici například na adrese <http://www.ibiblio.org/icky/speech2.html>.

svatební obřad ve virtuální realitě a společnost Nintendo, známý výrobce počítačových her a herního zařízení, uvedla na trh první brýle pro simulaci virtuální reality*.

Al Gore dosáhl již v roce 1991 prvních kroků na cestě k vybudování **Národní informační infrastruktury** (National information infrastructure, NII), byl přijat High Performance Computing Act z roku 1991, což vedlo k založení výzkumu spolehlivosti a rychlosti internetu v rámci Národní vědecké nadace (National Science Foundation, NSF) a založení Národní výzkumné a vzdělávací sítě (National Research and Education Network, NREN), která měla zajistit přístup k digitálnímu obsahu v rámci všech úrovní škol, knihoven a zdravotnictví[†]. V roce 1993 se do Bílého domu nastěhoval Bill Clinton, který myšlenku **NII** mohutně popularizoval – byl například prvním americkým prezidentem, který měl e-mailovou adresu. Al Gore, který se stal viceprezidentem a problematiku NII dostal na starost, byl zase první viceprezident, který odpovídal v reálném čase na otázky v online chatu. Bílý dům si vytvořil první webové stránky a symbolicky tak nastartoval jeden z nejsilnějších programů NII, převedení informací a komunikace v rámci státní správy do online prostředí. Skutečně, jedním z prvních kroků v realizaci NII bylo převést agendu federální vlády USA do elektronické podoby, zpřístupnit občanům některé dokumenty týkající se její činnosti, zavést investice do IT jako součást strategického plánování státních institucí (Government Performance Act z roku 1993 a Clinger-Cohen Act z roku 1996) a snížit náklady na tisk různých brožur, zákonů apod. tím, že budou zveřejněny v elektronické podobě (Paperwork Reduction Act z roku 1995)[‡].

V březnu roku 1994 Al Gore přednesl na konferenci International Telecommunications Union, ITU v Buenos Aires zásadní projev, ve kterém vyzval všechny k zapojení do celosvětové sítě, kterou nazval Globální informační infrastruktura[§]. Následná popularizace myšlenky vytvoření celosvětové sítě pod hlavičkou „GII“ nastartovala aktivity, které dnes považujeme za samozřejmé pilíře informační společnosti. Šlo o vytvoření patřičné telekomunikační infrastruktury a propojování knihoven, škol, zdravotnických zařízení a nebo také zpřístupňování úředních dokumentů online. Clintonova vláda usilovala o splnění vize viceprezidenta Al Gora o propojení všech knihoven, škol, nemocnic do jedné sítě do roku 2000. **NII** dostala od prezidenta Clintona jednu z nejvyšších priorit, neboť tehdejší americká vláda viděla v realizaci NII nutnou podmínku pokračování ekonomického růstu americké ekonomiky v 21. století^{**}. Od NII si Clintonova vláda slibovala především snížení nákladů spojených s určitými papírovými agendami (jako např. ve zdravotnictví nebo ve státní správě), zlepšení podmínek vzdělávání a zaměstnatelnosti, zprůhlednění správy země a lepší informovanost občanů, otevřenější a participativnější demokratickou společnost. V letech 1993-1996 fungovala tzv. Poradní komise pro národní informační infrastrukturu (National Information Infrastructure Advisory Council), poradní orgán prezidenta Clintona složený z 37 dobrovolných členů: zástupců mediálních společností, komerčního světa, základních, středních a vysokých škol, informačních služeb, počítačových firem a vývojářů software. Tato komise uspořádala řadu diskusí po celé zemi a získávala podněty od zástupců z různých sfér, až nakonec v roce 1996 předložila prezidentovi Clintonovi Závěrečnou zprávu, která konkretizovala představu NII. Iniciativa NII byla řízena pomocí *ad hoc* týmu a různých dobrovolných pracovních skupin: svou působnost v iniciativě NII započala Pracovní skupina pro informační infrastrukturu (Information Infrastructure Task Force) vydáním dokumentu *The National Information Infrastructure: Agenda for Action*, jehož zveřejněním 15. září 1993 Clintonova vláda oficiálně zahájila program NII^{††}. Iniciativa NII měla devět základních cílů, z nichž každý byl dále konkretizován dvěma až pěti aktivitami. Základní cíle byly podpora soukromých investic, informace přístupné všem za rozumnou cenu, podpora inovací a nových aplikací, uživatelsky přívětivá a interaktivní řešení, bezpečnost a spolehlivost sítě, zlepšení rozsahu rádiových frekvencí, ochrana duševního vlastnictví, zlepšení komunikace v rámci státní správy a samosprávy a zajištění přístupu k informacím z vlády a zkvalitnění služeb státu občanům.

* Gay 1996, s. 55.

† Gay 1996, s. 16.

‡ Fletcher a Westerback 1999.

§ Záznam tohoto projevu je např. zde: <http://www.goelzer.net/telecom/al-gore.html>.

** Ibid., s. 299.

†† Kahin a Wilson 1997, s. 151, 167.

Clintonova vláda vycházela z modelu *High Performance Computing and Communications Program*, který byl založen předchozí Bushovou vládou, ale na rozdíl od tohoto programu **NII** jako taková nikdy nebyla položkou federálního rozpočtu*. NII byla vládním projektem, nikoli běžícím programem, a měla proto omezenou dobu trvání (přibližně tři roky). Za těchto podmínek dokázala přinejmenším vzbudit pozornost k otázkám rozvoje informační společnosti a jejích sociálních, ekonomických a kulturních důsledků uvnitř i vně americké společnosti. Domnívám se, že je to právě tím, že pojetí NII bylo velice široké, moderní a dalo by se říci i odvážné vzhledem k tomu, že zahrnovalo všechny formy, nosiče, producenty, šířitele či uživatele informací; jejím **centrem zájmu nebyla technologie, ale člověk, který vytváří, šíří nebo používá určitou informaci**. Za jednoznačně největší **přínos iniciativy NII je kromě zvýšení povědomí o otázkách rozvoje informační společnosti považován boom v IT businessu a vůbec podpora volného trhu**, kterou zdůrazňoval také Martin Bangemann ve Zprávě Evropské komise, která později v Evropě nastartovala program eEurope.

Agenda for Action nedefinovala tak konkrétní cíle, jako např. Japonci, kteří chtěli kupříkladu dostat optický kabel do každé domácnosti[†], ale hovořila o integraci služeb, propojení, informační superdálnici. Odborné studie zabývající se NII se shodují v tom, že je těžké hodnotit výsledky **NII** jako celku, některé z uvedených cílů *Agendy for Action* se podařilo splnit daleko lépe než cíle jiné. Navíc NII neměla vládní rozpočet a řízení se částečně odehrávalo na *ad hoc* či dobrovolné bázi; byl to svým způsobem virtuální program, jehož prostředky byly ve srovnání s jinými programy velmi skromné. Navíc vítězství Republikánů ve volbách do Kongresu USA v listopadu 1994 ubralo iniciativě NII vítr z plachet; jako projekt bez federálního rozpočtu sice nebyla iniciativa NII Republikány zastavena, ovšem nevěnovali ji takovou pozornost a péči a především zamítali některé dílčí aktivity. Zatímco rétorika *Agendy for Action* byla velice vzletná a odvážná, kritici poukazují na fakt, že řadu překážek ve skutečném propojení agend a harmonizaci informačních politik se splnit nepodařilo a především, že iniciativa NII byla úspěšná hlavně tam, kde se jednalo o rychlé nenáročné kroky nevyžadující komplexní zásahy do informační politiky. Každopádně iniciativa NII je pro budoucnost významným poučením minimálně ze dvou důvodů: 1) **NII ukázala, jak důležitá je dobře zformulovaná, stakeholderům srozumitelná a všemi sdílená vize**[‡]; -, vzhledem ke skromnému finančnímu a administrativnímu zázemí se ukazuje, že bohatě financovaná, státem podpořená a zákony vynucená politika nemusí ještě zajistit kýžený výsledek a nemusí být efektivní; 2) **I když cíle nejsou přesně definované (na rozdíl například od Japonska či EU), může projekt dosáhnout kýžené vize**. Tuto vizi musí všichni sdílet a dobře jí rozumět: v USA byla vize rozvoje informační společnosti velmi jasná a všeobecně srozumitelná, měla „sexy“ název (information superhighway) a její dopady byly demonstrovány na konkrétních příkladech konkrétního občana (Clinton například sliboval, že studentka z Miami si bude moci číst knihy z Kongresové knihovny).

2.10 SOUČASNOST

Současná informační politika Spojených států amerických se odklání od původně vizionářské role federální vlády a řada procesů a aktivit nastartovaných Clintonovou vládou se nyní řídí na úrovni jednotlivých států, resp. ještě níže na úrovni tzv. counties, tedy nižších správních jednotek odpovídajících našim krajům. Některé postupy jsou zase doporučované napříč USA v rámci určitého typu institucí, například každý stát na jejich základě vydává standardy pro bezpečnost dat a IT na státních školách. Na druhou stranu zůstávají ty agendy, které představují bezpečnostní riziko či strategickou moc, v rukou federálního státu. Tento současný vývoj informační politiky v USA je determinován dvěma významnými tenzemi. Obecnější a dlouhodobější tenze pochází z tradice americké společnosti – jde o snahu **najít rovnováhu mezi záměry a zájmy podnikatelského sektoru, který je v oblasti produkce, rozšiřování a využívání informací dominantnější než v EU, a snahou o zachování demokratického pořádku**, tedy vyvážením kulturních a sociálních zájmů. Nejznámějším symbolem právě takového střetu byla diskuse a následné přijetí zákona Telecommunications Act z roku 1996, který je obrazem střetu soukromého a veřejného zájmu v oblasti telekomunikací a je některými teoretiky považován za jeden ze hmatatelných úspěchů

* Ibid., s. 166.

† Ibid., 1997, s. 164.

‡ Revolution 1995, s. 37.

iniciativy *NII*^{*}. Svět knihoven a informačních služeb pocítil dopad tohoto zákona v podobě **problémů s ochranou duševního vlastnictví**, o které mj. hovořily již první představy o informační superdálnici. V USA tuto oblast řeší řada legislativních opatření, nejznámější z nich je Copyright Act z roku 1976, který obsahuje nařízení, podle něhož jsou chráněna originální autorská díla zaznamenaná na známých i později vyvinutých médiích a ochrana se nevztahuje pouze na literární díla. Tato lapidární formulace zajistila Američanům ochranu práv i u databází nebo webových stránek. V době, kdy se připravoval Copyright Act, vznikla také Národní komise pro techniku užívání materiálů chráněných copyrighitem (National Commission on New Technological Uses of Copyrighted Works), která stanovuje „přiměřenost“ množství kopírovaných stránek, přičemž nikde není stanoveno, co to znamená „přiměřeně“, pouze se uvádí, že kopie nesmí zcela nahradit původní dokument. Legislativa zajišťující ochranu autorských práv v USA obsahuje dvě doktríny, pro knihovny fundamentální: *Right of first sale* a *Fair use*. Obě se totiž týkají ochrany držitele práv v situaci, kdy si nemůže tato práva zajistit sám.

Druhým významným determinujícím prvkem byly události 11. září 2001 a jejich následky. Např. *Politika knihoven o důvěrnosti informací o výpůjčkách*, která vycházela z „Confidentiality of circulation records“, byla po událostech 11. září 2001 omezena[†]. V oblasti legislativních opatření má dopad na tvorbu, šíření a užití informací Sarbarnes-Oxly Act z roku 2002 veřejnosti známý jako Patriot Act. Dopad bezpečnostní politiky státu na oblast informačních a knihovnických služeb má však v USA zajímavý precedent z dob dávno před 11. zářím 2001. V roce 1970 byl v USA spuštěn vládní program „Library Awareness Program, jehož primárním cílem bylo sledovat „podezřelé“ výpůjčky a chování klientů knihoven. Na základě protestů Americké asociace knihoven (American Library Association, ALA) byl tento program v roce 1987 zastaven. Spouštěčem protestů byla tehdy iniciativa dvou agentů FBI, kteří chtěli sledovat výpůjčky cizinců v knihovnách v domnění, že by mohli odcizit americké know-how.

2.11 DVOUVAJEČNÁ DVOJČATA: INFORMAČNÍ POLITIKA V USA A EU

Jak jsem již uvedla, iniciativa *NII* v USA a program eEurope v EU měly velmi podobné začátky: vznikaly ve stejnou dobu a měly společnou vizi, v průběhu dalšího vývoje se však stále více odlišují. Co se týče odlišností praktické realizace informační politiky v USA a v EU, americká informační politika významně a velmi precizně řeší tzv. „government information“, tedy **informace produkované federálními a státními institucemi a jejich zpřístupňování občanům**. Za Reaganovy vlády začala v rámci snižování nákladů na administrativu a zvyšování efektivity státní služby tzv. privatizace distribučních sítí. Tyto sítě měly na starosti šíření informací a dokumentů pocházejících ze státní správy a samosprávy (v USA tedy organizace federální a státní). Při úřadu vlády USA dodnes funguje vládní vydavatelství tiskovin *Government Printing Office*, které sice publikuje oficiální vládní dokumenty, ale o jejich rozšiřování a zpřístupňování (vč. prodeje) se starají soukromé agentury. Tento princip sice snížil náklady na straně státních institucí, ale zároveň vyprovokoval debaty o svobodném přístupu daňových poplatníků k informacím. Jedním z cílů *NII* bylo už od počátečních úvah o informační superdálnici zpřístupnit publikace vydávané *Government Printing Office* online všem občanům USA. Dnes se zpřístupňování informací ze státní správy dostává do úrovně samosprávy a jednotlivých úřadů. Každá státní instituce povinně publikuje veškeré materiály související s její činností na internetu. I mimo státní sféru je dnes zcela běžné, že americké instituce zveřejňují své strategické a prováděcí plány, formuláře, nařízení, vyhlášky, standardy, cestovní zprávy, výkazy apod.

V Evropské unii rovněž najdeme určitou snahu o transparentnost a sdílení know-how, na druhou stranu situace není stejná ve všech zemích a všech sektorech hospodářství. Pro příklad můžeme sáhnout právě do oblasti informační politiky, kde by maximální transparentnost měla být samozřejmostí. Ukazuje se, že v oblasti informačních politik hraje významnou roli tradice regionu, a tudíž není možné vše zajistit pouze nařizováním a zákony. Zatímco u nás bylo nutné i po přijetí Zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, zveřejňování základních informací vynucovat, v Nizozemí například vznikají díky tradici tzv. *polter democracie*

* Kahin a Wilson 1997, s. 183.

† Rubin 2000.

strategické plány rozvoje měst, aniž by je kdokoliv vynucoval a financoval. Obecně se v EU ukazuje, že sociální zázemí a kulturní tradice determinují výslednou podobu informační společnosti.

Nick Moore rozlišuje dva mechanismy stojící za politikami informační společnosti: **neoliberální a intervenční**. Neoliberální přístup k organizované a řízené podpoře rozvoje informační společnosti se řídí především požadavky svobodného a efektivního trhu, priority jsou většinou nastavovány podle toho, co je pro trh výhodné a důležité. Tímto principem se podle Moora rozvíjí informační společnost G7, USA, EU a Jihoafrické republiky, zatímco například v Japonsku, Číně, Vietnamu, Koreji a Singapuru je převažující model intervenční, tedy model, ve kterém je rozvoj hospodářství řízen státem na základě předem stanovených cílů a kritérií jejich splnění^{*}. Zdá se, že toto rozdělení je velmi obecné, opírá se hlavně o převažující tradici regionu a nedokáže tak postihnout jemné nuance konkrétní politiky. Například výše popsané modely řízení rozvoje informační společnosti v USA a v EU zjevně vycházely z neoliberálního přístupu, ovšem zároveň v sobě kombinují prvky intervenční politiky: v EU se odehrává na úrovni regionální hierarchie a v USA jsou silně centralizovány agendy související s bezpečností země.

Podle mého názoru však princip realizace informační politiky stále více ovlivňuje – vedle tradice regionu – ještě jeden významný hráč: **aktivity globálních byrokratických struktur a korporací**. Zájmy těchto aktérů velmi výrazně ovlivňují rozhodování a tvorbu politik na úrovni státní správy a samosprávy; neoliberalismus se pak z veřejné politiky pochopitelně vytrácí bez ohledu na tradici regionu. Srozumitelným krokem v zájmu ochrany veřejných zájmů je proto snaha o (znovu)nalezení rovnováhy např. v podobě hledání silných strategických partnerů (regionů) nebo posilování federativního uspořádání daného celku. Ptáme-li se nyní na základě výše uvedených zjištění, jak může informační věda ovlivnit rozvoj informační společnosti, pak například podle Franka Webstera **rozvoj informační společnosti není přímo úměrně spojen s vědecko-technickým pokrokem**; o tom však více následující kapitola.

3 PROFESOR KATZ JDE DO WASHINGTONU[†]: OD INFORMAČNÍ POLITIKY K INFORMAČNÍ VĚDĚ

Zrod společné myšlenky a následné úsilí vedoucí k budování *informační superdálnice* v USA či *informační společnosti pro všechny* v EU měly podle mého názoru společný kořen, a to hypotézu, že pokud jsou informační a komunikační technologie nezbytné pro rozběh globalizace, potom posilování ICT infrastruktury a souvisejících technologií logicky povede k urychlení vývoje společnosti. Jinými slovy, že **technologie jsou příčinou změny a vývoje společnosti**. Obecně řečeno, z představy, že nové technologie posilují sílu lidské inteligence a konání, vychází reflexe *informační společnosti jako naplnění symbiózy mezi lidskou evolucí a vědecko-technickým pokrokem*[‡]. Tento technologický determinismus ovšem velmi brzy ukázal své limity: technologie nejsou jediným činitelem změny, výše zmíněný pohled by je oddělil od společensko-kulturního kontextu, což by neumožňovalo komplexní pochopení některých sociálních dopadů rozvoje informační společnosti; v neposlední řadě by ve středu zájmu neměly být technologie, ale síťová podstata fungování informační společnosti a přesun moci do informačních toků[§]. Kromě toho by tento technologický determinismus zavedl naše zkoumání informační společnosti pouze do oblasti technologického vývoje a její pokrok a úspěchy by tedy byly měřeny pouze na základě vědecky uznatelných a měřitelných pokroků vědy a techniky. Vzhledem k tomu, že vědecko-technický

* Moore 1998.

† Název této kapitoly je parafrází článku „Professor Katz goes to Washington“, ve kterém Randy H. Katz popisuje své zkušenosti z doby, kdy pracoval pro vládní agenturu ARPA (viz vysvětlení pojmu ARPANET v seznamu použitých zkratk 4.2.4). Jeho článek ukazuje složitost postavení výzkumu založeného na akademické svobodě ve službách státu, vlády a sociálně-ekonomického rozvoje. Výzkum žádá od občanů investice plynoucí z jejich daní, jak ale má výzkum občanům dokázat svou hodnotu a mají výzkumníci zasahovat do rozhodovacích procesů?

‡ Robins a Webster 1999, s. 89

§ Webster 2002, Castells 1996.

pokrok je celkem dobře měřitelný a časově ohraničený, zavedl by nás tento přístup k donedávna populární představě, že informační společnost je nová historická éra (často představovaná jako éra následující po industriální společnosti). Právě tento líbivý, popularizující a zjednodušující pohled přinesl názor, že to, co je na informační společnosti nové, jsou informační a komunikační technologie. Řada teoretiků již delší dobu poukazuje na skutečnost, že „revolučnost“ těchto nových technologií vůbec není tak revoluční, aby sama aspirovala na zrod nové historické éry; tvorba, šíření, shromažďování a zpřístupňování informací jsou nezávislé na supermoderních sofistikovaných technologiích. Revolučnost tak podle mnohých (Foucault, Poster, Lyon aj.) spočívá spíše **v novém a často nerovném přístupu a kontrole nad informačními zdroji, tedy způsobu distribuce znalostí a moci**. Podle Anthonyho Giddense a Franka Webstera byly informace vždy regulačním mechanismem v moderních, především národních státech a surveillance se stala integrální součástí moderního vládnutí dávno před rozšířením osobních počítačů a internetu. Frank Webster, Manuel Castells, Anthony Giddens, David Lyon, Mark Poster a mnozí další oponují technologickému determinismu, zároveň však neubírají zásluhy technologickému pokroku ani ekonomickému růstu. Podle nich nejsou technologie neutrální, a proto zdůrazňují význam informačních a komunikačních technologií ve smyslu jejich politicko-kulturního rozměru. Tímto prizmatem jsem se pokusila analyzovat minulost a současnost politik rozvoje informační společnosti. Nezapomínala jsem se tolik technologickým pokrokem a ekonomickým růstem, zajímala mě **aspirace těchto politik na sociální řízení a kontrolu**, neboť se domnívám, že relevantní výzvou rozvoje informační společnosti je růst nerovnosti, distribuce moci a nové chápání toho, kde začíná a končí soukromí a jak jej lze do budoucna obhájit.

4 POUŽITÉ ZDROJE

4.1 LITERATURA

The information revolution. Edited by Donald Altschiller. New York: Wilson, 1995. 241 s. The reference shelf. Vol. 67, no. 5. ISBN 0-8242-0872-2.

BAGDIKIAN, Ben H. *The new media monopoly*. Boston: Beacon Press, 2004. 299 s. ISBN 0-8070-6187-5.

BAUDRILLARD, Jean. *Dokonalý zločin*. Olomouc: Votobia, 2001. 180 s. ISBN 80-902836-7-5.

BAUDRILLARD, Jean. *Selected writings*. 2nd ed. rev. and exp. Ed. Mark Poster. Stanford : Stanford University, 2001. ISBN 0-8047-4273-1.

BOLTER, Jay David; GRUSIN, Richard. *Remediation: understanding new media*. Cambridge: MIT Press, 1998. 295 s. ISBN 0-262-52279-9.

BORGMAN, Christine L. *From Guttenberg to the global information infrastructure: access to information in the networked world*. Cambridge: MIT Press, 2000. xviii, 324 s. ISBN 0-262-02473-X.

CASTELLS, Manuel. *The information age: Economy, society and culture. Vol. I, The rise of the network society*. Malden: Blackwell, 1996. 556 s. ISBN: 1-55786-617-1.

CASTELLS, Manuel. *The information age: Economy, society and culture. Vol. II, The power of identity*. Malden: Blackwell, 1997. 461 s. ISBN: 1-55786-873-5.

CASTELLS, Manuel. *The information age: Economy, society and culture. Vol. III, End of Millenium*. Malden: Blackwell, 1998. 418 s. ISBN: 1-55786-872-7.

CASTELLS, Manuel. *The internet galaxy : Reflections on the internet, business, and society*. Oxford: Oxford University Press, 2001. 292 s. ISBN 0-19-924153-8.

CEJPEK, Jiří. Co je informační věda. *i'93*, Roč. 35, č. 3, s. 61-63.

CEJPEK, Jiří. Informační věda z pohledu postmoderního myšlení. *i'93*, Roč. 35, č. 12, s. 300-303.

CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlení: úvod do informační vědy*. Praha: Karolinum, 1998. 179 s. ISBN 80-7184-767-4.

DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Praha: Hermann, 1996. 191 s.

DINEZ, Gail; HUMEZ, Jean M. *Gender, race and class in media: a text reader*. London: Sage, 2002. 2. vyd. 776 s. ISBN 0-7619-2261-X.

Despite weak economy, skilled ICT staff still needed in Europe : An IDC White paper. IDC, 2002. 4 s.

Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dodatek k programu. Operační program rozvoj lidských zdrojů. Verze 1.4, Březen 2006* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2006 [cit. 2006-02-05]. 108 s. Dostupný z WWW: <<http://www.esfcr.cz/files/clanky/411/Dodatek.pdf>>.

Doing business in the Czech Republic 2002/2003. Praha: PP Agency. 208 s.

DRUCKER, Peter Ferdinand. *The new realities: in government and politics, in economics and business, in society and world view*. New York: Harper and Row, 1989. 1. vyd. xi, 276 s.

Evropská komise. *eEurope+ 2003: Progress Report*. June 2002. 46 s.

Evropská komise. *eEurope+ 2003: Společný program k realizaci informační společnosti v Evropě. Akční plán připravený kandidátskými státy s přispěním Evropské komise. Červen 2001*. 37 s.

Education at a glance: OECD indicators 2002. Paris: OECD, 2002. 382 s. ISBN 92-64-19890-3.

EGENDORF, Laura K. (Ed.) *The information revolution: opposing viewpoints*. San Diego: Greenhaven Press, 2004. 202 s.

FLETCHER, Patricia; WESTERBACK, Lisa K. Catching a ride on the NII: The federal policy vehicles paving the information highway. *Journal of the American society for information science and technology*. 1999, roč. 50, číslo 4, s. 299-304.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. 427 s. ISBN 80-86019-96-9.

FUKUYAMA, Francis. *The great disruption: human nature and the reconstitution of social order*. New York: Free Press, 1999. xii, 354 s. ISBN 0684865777.

FUKUYAMA, Francis. *Our posthuman future: consequences of the biotechnology revolution*. New York: Farrar Straus and Giroux, 2002. xiii, 256 s. ISBN 0312421710.

GAY, Martin. *The new information revolution: a reference handbook*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 1996. xv, 247 s. ISBN 0-87436-847-2.

GERIN, Roseanne; JEDLIČKOVÁ, Petra. *Vol. XIII: A Decade of Transformation* [online]. Vienna, IWM, 1999 [cit. 2006-08-08]. Dostupný z WWW: <http://www.iwm.at/index.php?option=com_content&task=view&id=146&Itemid=276&limit=1&limitstart=2>.

HERBERT Marshall McLuhan. *Člověk, média a elektronická kultura. Výbor z díla*. Brno: Jota, 2000. 1. vyd. 424 s. ISBN 80-7217-128-6.

CHUN, Wendy Hui Kyong; KEENAN, Thomas. *New media, old media: A history and theory reader*. Routledge, New York: 2006. 418 s.

ICT and economic growth – evidence from OECD countries, industries and firms. Paris: OECD, 5-6 May 2003. 73 s.

INCOM report. Inclusive Communications – Incom. Electronic Communications Package: implementation of the provisions related to disabled users in the Member States [online]. Brusel: Evropská komise, 2006 [cit. 2006-08-08]. 41 s. Dostupný z WWW: <http://forum.europa.eu.int/Public/irc/infso/cocom1/library?l=/public_documents_2006/cocom06-16_incom_1/ EN_1.0_&a=d>.

Issues and challenges in e-learning in the context of lifelong learning in the candidate countries. Reutligen: Steinbeis-Transfercentre. 7 s.

KAHIN, Brian; WILSON, Ernest J. (Ed.). *National information infrastructure initiatives: vision and policy design*. Cambridge, MIT Press: 1997. xiv, 649 s.

KATZ, Randy H. Professor Katz goes to Washington. *Communications of the ACM*, 1996, roč. 39, č. 5, s. 13-18.

- KÖNIGOVÁ, Marie. Vybrané kapitoly z informační vědy [CD-ROM]. In *Informační studia a knihovnictví v Elektronických textech I*. editoři Richard Papík, Martin Souček, Anna Stöcklová. [Praha] : Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví, c2001. 1 CD-ROM. 18 s.
- Learning to bridge digital divide*. Paris: OECD, 2000. 137 s. ISBN 92-64-18288-8.
- LESSIG, Lawrence. *The future of ideas: the fate of the commons in a connected world*. New York: Random House, 2001. 352 s. ISBN 0-375-50578-4.
- Literacy in the information age: Final report of the international adult literacy survey*. Paris: OECD, 2000. 185 s. ISBN 92-64-17654-3.
- LOADER, Brian d. *Cyberspace divide: equality, agency, and policy in the information society*. New York: Routledge, 1998. xvi, 266 s.
- LYON, David. *The electronic eye: the rise of surveillance society*. Minneapolis: University of Minnesota press, 1994. 270 s. ISBN 0-8166-2515-8.
- LYON, David; ZUREIK, Elia (editors). *Computers, surveillance, and privacy*. Minneapolis: University of Minnesota press, 1996. 285 s. ISBN 0-8166-2653-7.
- LYON, David. *Surveillance society: monitoring everyday life*. Buckingham: Open university press, 2001. 189 s. ISBN 0-335-20546-1.
- LYON, David. (Ed.) *Surveillance as social sorting. Privacy, risk, and digital discrimination*. London: Routledge, 2003. 287 s. ISBN 0-415-27873-2.
- MATUŠÍK, Zdeněk (Přel. a uspoř.) *Strategie pro evropské knihovny*. Praha: SKIP, 2006. 124 s. Aktuality SKIP. Svazek 22. ISBN 80-85851-16-4.
- MAY, Christopher. *The information society: a sceptical view*. Malden: Polity press, 2002. 189 s. ISBN 0-7456-2685-8.
- MOORE, Nick. Confucius or capitalism? Policies for an information society. In LOADER, Brian D. (Ed.). *Cyberspace divide: Equality, agency and policy in the information society*. London, Routledge: 1998. 266 s. ISBN 0-415-16969-0. Kap. 9, str. 149-160.
- Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Bílá kniha. Praha : MŠMT : ÚIV, 2001. ISBN 80-211-0372-8. 98 s.
- PETŘÍČEK, Miroslav. Síť čili tělo bez orgánů. *Filosofický časopis*, Roč. 46, 1998, č. 1, s. 67-71.
- PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Hermann, 1997. 178 s.
- POSTER, Mark. *The mode of information: Poststructuralism and social context*. Chicago: The University of Chicago Press, 1990. 179. s. ISBN 0-226-67596-3.
- POSTER, Mark. Databases as discourse; or, electronic interpellations. In LYON, David; ZUREIK, Elia (editors). *Computers, surveillance, and privacy*. Minneapolis: University of Minnesota press, 1996, s. 186.
- Procesy informatizace společnosti. Sociální komunikace. In *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, UK FSV, 2001, s. 180-186.
- REVOLUTION in the U.S. information infrastructure* Washington D.C.: National Academy of Engineering, 1995. 79 s. ISBN 0-309-05287-4.
- RICHTER, Vít. *Veřejný internet a knihovny*. Praha: Národní knihovna, 2002. 6 s.
- ROBINS, Kevin; WEBSTER, Frank. *Times of the technoculture: from the information society to the virtual life*. New York: Routledge, 1999. viii, 318 s.
- RUBIN, Richard. *Foundations of library and information science*. New York: Neal-Schuman Publishers, 2000. xi, 495 s. ISBN 1-5557-0402-6.
- SHAPIRO, Andrew L. *The control revolution: how the internet is putting individuals in charge and changing the world we know*. New York: Public Affairs, 1999. 286 s. ISBN 1-891620-19-3.

- SHIELDS, Rob (Ed.). *Cultures of internet. Virtual spaces, real histories, living bodies*. London: Sage, 1996. 196 p. ISBN 0-8039-7519-8.
- SKENDERIJA, Saša. The Media Paradigm for Information Science. In *Information Science: Where Has It Been, Where Is It Going?, Proceedings of the 27th Annual Conference of Canadian Association for Information Science (CAIS 1999)*, Sherbrooke, June 9-11, 1999. pp.332-341.
- SKENDERIJA, Saša. Miroslav Petricek and the Quest for a New Ontology of Information. In *Conference on the Interdisciplinarity: Cultures of knowledge in a global information age, SUNY Oswego, October 22-24, 2004* [online]. [cit.2004-10-25]. (Commentary Paper). Dostupný z WWW: <<http://www1.cuni.cz/~skenders/Skenderija-Petricek.pdf>>.
- SKENDERIJA, Saša. Výzvy mediální společnosti. *Ikaros* [online]. 1998, roč. 2, č. 6 [cit. 2006-08-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/226>>.
- SKENDERIJA, Saša. *Informační věda teoretická* [online]. Část I. 1997 [cit. 2004-10-25]. Disertace. Dostupný z WWW: <<http://www1.cuni.cz/~skenders/TEORIJA.pdf>>.
- SKENDERIJA, Saša. Knihovny v nových akademických znalostních prostředích. CASLIN 2005 - The 12th International Seminar. Public Services: New Trends. Lednice, Czech Republic June 19-23, 2005 [cit. 2004-10-25]. 8 s. Dostupný z WWW: <<http://www.mzk.cz/CASLIN05/dokumenty/skenderija.doc>>.
- SLEVIN, James. *The internet and the society*. Cambridge: Polity press, 2000. 266 s. ISBN 0-7456-2087-6.
- Evropská komise. *Statistics in focus. Industry, trade and services*. Theme 4. Č. 32 2002. ISSN 1561-4840.
- Evropská komise. *Statistics in focus. How skilled are Europeans in using computers and the internet?* 17/2006. 8 s. ISSN 1561-4840.
- Evropská komise. *Statistics in focus. The digital divide in Europe*. 38/2005. 8 s. ISSN 1561-4840.
- Česko. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Strategie rozvoje lidských zdrojů pro Českou republiku*. Praha: Úřad vlády ČR : MPSV, 2003. ISBN 80-86734-02-1. 64 + 72 s.
- UNESCO. *Učení je skryté bohatství: Zpráva Mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“*. Praha: Pedagogická fakulta UK – Ústav výzkumu a rozvoje školství, 1997. 125 s.
- VENDANHAM, Anu; BREEDEN Laura. Networking for K-12 education: the federal perspective. *Internet Research*, 1995. Roč. 5, č. 1, s. 29-39.
- VLASÁK, Rudolf. Informační sektor, informační profese a informační vzdělávání. *Národní knihovna: knihovnická revue*. Roč. (2001), č. 3. s. 159-168.
- WEBSTER, Frank (ed.). *The information society reader*. London: Routledge, 2004. 449 s. ISBN 0-415-31928-5.
- WEBSTER, Frank. Globalization, information, and change. In ALLISON, Juliann Emmons (Ed.). *Technology, Development, and Democracy: International Conflict and Cooperation in the Information Age*. New York: State University of New York Press, 2002, s. 79-101.
- WEBSTER, Frank. *Theories of the information society*. London: Routledge, 1995. 257 p. ISBN 0-415-10574-9.

4.2 REJSTŘÍKY

4.3 REJSTŘÍK POUŽITÝCH TERMÍNŮ

Výrazy uvedené v závorce jsou alternativní termíny, které v textu používám ve smyslu synonym.

Bellovy laboratoře (Bell Laboratories, Bell Labs, AT&T Bell Laboratories, Bell Telephone Laboratories)	Byly založeny v roce 1925 sloučením Western Electric Research Laboratories a části technického oddělení americké telekomunikační společnosti AT&T. Laboratoře byly založeny jako výzkumné a vývojové středisko, které se v průběhu let vyvinulo do megapodniku s pobočkami po celém světě. Hlavní sídlo mají na Murray Hill ve státě New Jersey (USA). V sedmdesátých letech minulého století se laboratoře zaměřily na
--	---

výpočetní techniku, stály za významnými produkty, které umožnily rozvoj internetu: operačního systému UNIX a programovacího jazyka C, který v roce 1983 pracovník laboratoří Bjarne Stroustrup rozšířil na programovací jazyk C++.

Oficiální stránka laboratoří: <http://www.bell-labs.com/>.

Blog	Weblog (stažením anglického web log – zhruba: webový záznam[ník]) nebo zkráceně a neformálněji blog je webová aplikace obsahující periodické příspěvky na jedné webové stránce. Nejčastěji, nikoli však nezbytně, bývají zobrazovány v obráceném chronologickém pořadí (tj. nejnovější nahoře). Weblogy tvoří nesmírně široké a diferencované pole, spektrum sahá od osobních „deníčků“ po oficiální zpravodajství firem, sdělovacích prostředků a politických kampaní; do weblogu může přispívat jediný autor stejně jako malá skupina přátel nebo široká komunita. Mnoho weblogů umožňuje přidávat komentáře k jednotlivým příspěvkům, takže kolem nich vzniká čtenářská komunita; jiné jsou neinteraktivní. Různí se i formát weblogů, od prostého seznamu odkazů na webové stránky po dlouhé původní texty. Jednotlivé příspěvky jsou téměř vždy označeny datem a časem; jelikož odkazy jsou pro weblogy důležité, většina má způsob, jak archivovat starší příspěvky a určit jim stabilní URL adresu; ta se nazývá permalink. Stále častější (dnes už <i>de facto</i> standardem) je nabízet přehled nejnovějších příspěvků ve formátu RSS.
Broadband	Viz Vysokorychlostní internet
Digitální propast (Digital divide)	Označuje rozdíl mezi těmi, kteří mají pravidelný a kvalitní přístup k ICT, a těmi, kteří takový přístup nemají. Zahrnuje nejen samotnou úroveň přístupu k technologiím, ale také přístup ke vzdělání a dovednostem, které jsou pro ovládnutí ICT potřeba. Digitální propast se projevuje jak mezi jednotlivci, tak i mezi skupinami nebo regiony. Nejčastěji se zkoumají rozdíly na základě sociálního postavení, ekonomické síly, pohlaví, věku, výše dosaženého vzdělání, postavení na trhu práce, rasy, domovského regionu (rurální oblast vs. město) vyznání apod.
eGovernment	Výraz, který se obecně vžil, jako označení pro státní správu online, tedy možnosti správy komunikovat s občanem přes internet, poskytovat a přijímat dokumenty elektronicky a komunikovat s ostatními orgány státní správy a samosprávy elektronicky.
evaluace	Hodnocení nějakého procesu, projektu, organizace či politiky, programu. Evaluace používá různé metody: může se jednat o evaluaci ex ante, kontinuální, průběžnou, ex post, může jít o evaluaci procesů, zdrojů, výsledků apod. Evaluace je často povinnou součástí realizace projektů EU a některých národních politik a jejich programů. Smyslem evaluace je zhodnotit dopady, efektivitu a hospodárnost daného předmětu, zkontrolovat, zda byly naplněny původní cíle a jaká se nabízejí budoucí zlepšení.
informační superdálnice (Information superhighway)	Viz Národní informační infrastruktura
Internetová telefonie	Druh služby, která umožňuje realizovat telefonní rozhovory prostřednictvím sítě internet; přesněji řečeno jde o přenos hlasu pomocí sítě založené na TCP/IP protokolu. Služba vyžaduje instalaci speciálního programového vybavení a kvalitní připojení k internetu; někdy bývá označována jako IP telefonie, VoIP (Voice over Internet Protocol),

Národní informační infrastruktura (National Information Infrastructure, NII)	Oficiální termín federální vlády USA používaný místo populárního výrazu „informační superdálnice“ (Information superhighway), který po roce 1991 zavedl tehdejší senátor Al Gore. NII neboli informační superdálnice spojují infrastrukturu, obsah a služby v jednu síť. Propojují totiž různá elektronická zařízení (osobní počítače, servery, televize, telefony a jiná zařízení sloužící k přístupu do NII) a různé typy sítí do jedné sítě, která je všem občanům a institucím přístupná pomocí kabelů, satelitů i bezdrátově a která přináší textové, zvukové i obrazové informace. NII zahrnuje také osoby, které zpřístupňují, kontrolují a vytvářejí informace.
Peer-to-peer komunikační síť (P2P)	P2P, zkratka pro peer to peer síť, je označení architektury počítačových sítí, ve které spolu komunikují přímo jednotliví klienti (uživatelé). Opakem je architektura klient–server, ve které jednotliví klienti komunikují vždy s centrálním serverem či servery, prostřednictvím kterého případně komunikují i s jinými klienty. P2P se vztahuje hlavně na výměnné sítě, prostřednictvím kterých si mnoho uživatelů může vyměňovat data. Nejčastějším obsahem šířeným po výměnných sítích jsou hudba, filmy a software.
Open Access Initiative (OAI, Open Access, otevřený přístup)	OAI je iniciativa, která vznikla na setkání Open Society Institutu v Budapešti roku 2001. Více viz http://www.soros.org/openaccess/ . V principu jde o to, aby uživatelé neplatili za přístup k dokumentům, který musí být trvalý, bezplatný, online a pro všechny uživatele. Autor svoluje ke čtení, stahování, sdílení, ukládání, vyhledávání a linkování článků. Předpokládá se fair use, tedy princip umožňující za stanovených podmínek (posuzuje se účel využití, velikost použitého díla, povaha původního díla a efekt, který jeho dílo způsobí) využít díla chráněného autorskými právy bez nutnosti svolení autora. Typy zdrojů OAI: předmětově profilované archivy, volný povrchový web (osobní stránky autorů, kteří na nich publikují své vydané články), institucionální repozitáře (archivy ústavů; registrem takových repozitářů je ROAR), online časopisy (Directory of OA Journals, dnes 2 235 titulů). Hráči v oblasti OAI: autoři (autor musí chtít archivovat své články v institucionálních repozitářích), instituce (finanční podpora) a komerční vydavatelé (projekt SHERPA v projektu ROMEO, semaforovými barvami jsou označeni vydavatelé, kteří umožňují (zelená), nebo zakazují (červená) svým autorům publikovat prostřednictvím OA). V oblasti citačních indexačních služeb existují komerční služby (Web of Science, Scopus a CrossRef), které jsou dominantní co do počtu excerpovaných časopisů i retrospektivy; další služby jako je scholar.google.com jsou zatím ve vývoji, dále existuje http://citeseer.ist.psu.edu , který je oborově zaměřený a dále se rozvíjí, systém Citebase Search http://citebase.eprints.org/ je hodnotný pro své citační výstupy.
Otevřená metoda koordinace (Open Method of Co-ordination)	Otevřená metoda koordinace je dobrovolný proces, ke kterému se přihlásily členské státy EU v návaznosti na obsah Lisabonské strategie. Tato metoda může být cestou, jak lépe ozřejmit a posílit strategický a integrační přístup, mainstreamová témata dotýkající se chudoby a sociálního vyloučení, mobilizovat všechny relevantní aktéry a v neposlední řadě podnítit vzájemné učení a výměnu zkušeností. Metoda má pět základních prvků: 1) Stanovení a odsouhlasení společných cílů Evropské unie, 2) Stanovení společných indikátorů pro účely měření dosaženého pokroku a vyhledávání příkladů dobré praxe, 3) Pomocí dvouletých Národních akčních plánů sociálního začleňování převádět společné cíle EU do národních a regionálních politik, 4) Pravidelné

monitorování, vyhodnocování a program peer review a 5) Propagace spolupráce při tvorbě politik, mezinárodní výměnu zkušeností a příkladů dobré praxe. Otevřená metoda koordinace je podpořena Akčním programem Společenství na podporu spolupráce v jejich boji s chudobou a sociálním vyloučením (2002-2006) – jedním z komunitárních programů Evropské komise. Z tohoto programu je rovněž financována řada konkrétních aktivit.

Panoptikum	Michel Foucault demonstroval princip dohledu v knize <i>Dohlížet a trestat</i> na modelu Panoptika. Foucault se inspiroval architektonickým návrhem vězení od Jeremy Benthama, který jej připravil během svého pobytu v Rusku, kde pobýval od roku 1785 a doufal, že zaujme carevnu Kateřinu Velikou, později se pak snažil o realizaci projektu vězení podle svého plánu v rodné Anglii. Jeremy Bentham byl právník, filozof a reformátor práva a sociálních institucí. Benthamův model kruhového vězení, v jehož středu je strážce, který může sledovat každého vězně jednotlivě, přičemž ani jeden z takto sledovaných a vzájemně izolovaných vězňů neví, zda se na něj strážce právě dívá či nikoliv, získal větší uznání ve filozofické kritice moderní disciplinované společnosti založené na normalizaci a dohledu než ve vězeňské praxi. Projekt vězení se nakonec nerealizoval a ačkoliv existuje několik staveb zřejmě inspirovaných principem Panoptika, ani o jedné nelze tvrdit, že je realizací Benthamova projektu. Výraz Panoptikum vznikl složením slov <i>pan</i> – celý, vše a <i>optikon</i> – schopný sledovat.
Second Life	Virtuální svět na internetu, do něhož uživatelé (rezidenti) vstupují pomocí aplikace instalované v jejich počítači. Jejich manifestace v tomto světě, avatar, může nabývat různých podob a má své jméno. Ve světě je možné nejen vlastnit pozemky, budovy a předměty, ale také podnikat. Svět vyvinula Linden Research, v roce 2003 byl spuštěn, masové popularity se mu však dostalo až v letech 2006-2007.
Sociální exkluze (sociální vyloučení)	Sociální vyloučení znamená oddělování, vyčleňování, nenávisť, předsudky apod. namířené proti určité skupině lidí ve společnosti. Často se tak děje na základě sociálního postavení, rasy, pohlaví, vyznání, ekonomické situace, vzdělání, ale i mnoha dalších faktorů a jejich kombinací. V principu každý, kdo se nějak odlišuje od většiny, může být předmětem exkluze.
Sociální inkluze (sociální začlenění)	Zpravidla vědomý, plánovaný a řízený proces navrácení sociálně vyloučených lidí do společnosti. Protože se vyloučení často děje jako myšlenkový proces, je sociální začlenění komplexem aktivit a strategií, které nejen vrací jedinci původní místo (srovnatelné s ostatními z majoritní společnosti), ale také se pokouší stírat předsudky a nenávisť.
Sociální média	Z angl. (Social Media), představuje širokou škálu aktivit, projektů i softwarových aplikací, které umožňují publikovat a sdílet texty, zvuky, obrazy, aplikace a filmy. Protože jde především o šíření vlastních produktů dál, nejčastějšími zástupci jsou <i>blogy</i> a <i>wiki</i> .
Stakeholder	Stakeholder, ten, u koho jsou uloženy peníze, investor, ten, kdo má na něčem (finanční) zájem, kdo do něčeho vložil peníze. V projektovém řízení a strategickém řízení politik se nejčastěji jedná o sociální skupiny definované určitými zájmy na změně, kterou daná politika, projekt nebo aktivita přinese. Může tedy jít o zaměstnavatele, zaměstnance, veřejnou správu, vzdělavatele, samosprávu, neziskové organizace, konkurenční firmy, občanská sdružení, veřejnost apod.
Strukturální fondy	Od roku 2004 čerpá Česká republika podporu z tzv. Strukturálních fondů,

kteře jsou jedním z několika finančních nástrojů EU v oblasti posilování hospodářské a sociální soudržnosti usilující o vyvážený rozvoj evropských regionů a odstraňování rozdílů v úrovni rozvoje těchto regionů. Strukturální fondy jsou tvořeny čtyřmi fondy, z nichž každý plní svoji specifickou roli (podpora regionálního rozvoje, podpora zemědělství, podpora rybolovu, podpora realizace Evropské strategie zaměstnanosti v rámci Evropského sociálního fondu) a je možno ho využívat pouze na předem vymezeném území* (např. fond na podporu rybolovu není pro ČR není pro ČR relevantní, na hl. město Praha se zase vztahují pouze některé ze tří cílů, na které se jinak dělí podpora podle úrovně hospodářské a sociální vyspělosti regionu). Čerpání prostředků ze Strukturálních fondů se řídí patřičnými programovými dokumenty, které si vypracovává každá členská země sama a které zpravidla vycházejí z jejího Národního rozvojového plánu a dalších strategických dokumentů. Finanční prostředky jsou obrovské, vždyť také EU dává do strukturální politiky třetinu svého rozpočtu; v historicky prvním českém programovacím období 2004-2006 měla ČR k dispozici více než 2,6 miliardy EUR a pro programovací období 2007 -2013 může Česká republika využít až 26,7 miliard EUR.

Superpanoptikum	Superpanoptikum je výraz, který se často vyskytuje v textech, které vycházejí z myšlenek Michela Foucaulta a které reflektují současný posun <i>surveillance</i> směrem od systému k síti. Stejně jako je internet síť sítí, je Superpanoptikum složeno z mnoha <i>Panoptik</i> . Tuto koncepci najdeme např. u Davida Lyona, Marka Postera a dalších.
Surveillance (dohled)	V textu práce používám termín <i>surveillance</i> v původním anglickém znění, do češtiny jej lze přeložit jako „(ochranný) dohled“, který však lze chápat dvěma způsoby: 1) dávat pozor ve smyslu hlídat, zda někdo neudělá něco, co jsme mu zakázali, ale také 2) dávat pozor ve smyslu chránit, aby se někomu něco zlého nestalo. Podrobněji se tomuto fenoménu a jeho dopadu na knihovny věnuji v kapitole 3.3.
širokopásmové připojení	Viz Vysokorychlostní internet
Třetí vlna	Třetí vlna, anglicky The Third Wave, je název knihy, kterou v roce 1980 publikoval Alvin Toffler. Následovala po vydání knihy Future Shock z roku 1970, trilogii pak uzavřela kniha s názvem Powershift, kterou Toffler vydal opět v další dekádě, tedy v roce 1990. Výraz odkazuje obecně k antropologickému vývoji společnosti, například jsou známa označení „doba kamenná“, „doba bronzová“ a „doba železná“. Toffler asociuje s těmito výraznými předělými ve vývoji společnosti, které označuje jako „vlny“, druhá vlna je posun od věku železa do věku páry a třetí vlna je posun od industriální společnosti ke společnosti postindustriální.
Usenet	USEr NETwork, globální, decentralizovaný, distribuovaný internetový diskusní systém. Byl vytvořen na Duke University v roce 1979. Uživatelé systému čtou a posílají e-mailové zprávy do jedné nebo více zájmových

* Evropská unie si rozdělila své území na hierarchii územních jednotek, které označuje jako NUTS; pro představu, představu, NUTS 1 je celá ČR, NUTS 2 je tzv. region soudržnosti, kterých má ČR celkem 7 + hl. m. Praha, a tvoří jej většinou dvojice sousedících krajů, NUTS 3 odpovídá krajům, kterých má ČR celkem 14 vč. hl. města Prahy, které je tak zároveň NUTS 2 i NUTS 3. O čerpání výše zmíněných 4 fondů se rozhoduje pro celé území NUTS 1, o čerpání jednotlivých cílů pak na úrovni NUTS 2. Protože hl. m. Praha má výrazně vyšší některé hospodářské a sociální ukazatele, bylo vyčleněno z čerpání prostředků na cíl 1.

skupin (předmětových skupin) zvaných newsgroups. Usenet se v mnoha ohledech podobá systému bulletin board (BBS), ale rozdíl je v tom, že zde není žádné centrum, žádný centrální server ani majitel. Systém distribuuje zprávy do sítě spolupracujících serverů, které si posílají zprávy navzájem. Konkrétní uživatel tak vlastně stahuje a posílá zprávy na svůj nejbližší, domácí server a ten se pak postará o distribuci do sítě. Tento systém kolaborace je podobný dnešním aplikacím Web 2.0.

Vysokorychlostní internet (širokopásmové připojení, vysokorychlostní připojení)	Vysokorychlostní internet (high-speed internet) je výraz označující širokopásmové připojení (broadband) k síti internet, které je nejčastěji označováno jako jakékoliv nepřetržité připojení, které spojuje koncového uživatele se sítí internet minimálně rychlostí 256 kb/s. Standard ITU, Mezinárodní telekomunikační unie, stanovuje, že za širokopásmovou je chápána rychlost přenosu dat vyšší než jakou má standard ISDN, což je od 1.5 do 2 Mbit/s, jiný standard udává rychlost 0,2 Mbit/s, OECD definuje broadband jako rychlost vyšší než 256 kb/s alespoň v jednom směru. Protože je tato definice nejmírnější, je také nejrozšířenější díky způsobům, jak poskytovatelé připojení k internetu nabízejí a propagují své služby. Statistiky ČSÚ vymezují vysokorychlostní připojení k internetu jako připojení přes DSL, kabelovou televizi, mobilní telefon nebo WiFi, které má přenosovou rychlost dat 144 kb/s a více, tato definice je v současné době v souladu s tím, jak vysokorychlostní internet chápe Evropská komise. Jak je vidět z tohoto stručného přehledu, definice širokopásmového připojení se liší, čímž dochází k nesrovnalostem v mezinárodních statistických srovnáních.
Web 2.0	Výraz označuje novou generaci webových služeb, které umožňují existenci sociálních médií, <u>wiki</u> a folksonomií. Podstatou je sdílení všech podob digitálního obsahu, aktivní role uživatele v tvorbě informací a také zvyšující se podíl interaktivního multimediálního obsahu. Vznikají tzv. „social networks“ neboli sociální sítě, tedy virtuální komunity, z nichž jedna z největších je například MySpace se 180 miliony uživatelů, známé jsou služby jako YouTube, del.icio.us, Flickr aj.
Wiki	Wiki je označení pro kolaborativní prostředí založené na databázi přístupné přes web, ve kterém může kdokoli cokoli přidat nebo editovat. Za první wiki byla označena stránka Warda Cunninghama WikiWikiWeb. Wiki se obecně používají pro kolaborativní práci na textech, sdílení know-how, výuku, řízení projektů. Nejznámější wiki je otevřená internetová encyklopedie Wikipedie.

4.4 REJSTŘÍK KLÍČOVÝCH SLOV

Vzhledem k tomu, že celá práce pojednává o informační společnosti, informačních politikách, informační vědě, knihovnách, internetu, ICT atd., vyskytují-li se tyto – z pohledu této práce - obecné termíny v tomto rejstříku, odkazují na jejich použití ve zvláštním významu, zejména je-li o dané problematice psáno podrobněji, případně jde-li o podstatu termínu jako takovou.

C

celoživotní vzdělávání 1, 13

D

digitální propast 11

dilema soukromí 24

E

e-learning 12, 13
evaluace 4

G

gender 11
globalizace 8, 12, 14, 17, 23
gramotnost 1, 12, 13
gramotnost - informační 7, 8, 14
gramotnost - mediální 12

H

horizontální témata 14, 15, 16

I

industriální společnost 24, 35
informační politika 1, 3, 5, 7, 14, 20, 21, 22
informační politika - USA 20
informační společnost 6, 8, 10, 15, 16, 17, 23
informační superdálnice 17, 23
informační věda 3, 16, 23

K

knihovna 21
knihovnictví 3, 7, 21

L

Lisabonský proces 8, 10, 12, 13, 15, 16, 32

M

média 11, 12

O

ochrana duševního vlastnictví 19, 21
otevřená metoda koordinace 13

P

politiky rozvoje informační společnosti 24

R

rozvoj lidských zdrojů 1

S

SIPVZ - koncepce 6
SIPVZ - realizace 7
strategické řízení 10, 15, 17
strategie 1, 2, 4
Strukturální fondy 14

T

technologický determinismus 23, 24

V

virtuální komunity 36

4.5 REJSTŘÍK NÁZVŮ INSTITUCÍ A PROJEKTŮ

American Library Association 23
Confidentiality of circulation records 23
Copyright Act 23
eAccessibility 13, 16
eEurope 10, 18, 21, 23
eEurope 2002 10
eEurope 2005 12
eEurope+ 10
eEurope+ 2003 12
eInclusion 13
Evropská komise 12, 14, 15
Evropský sociální fond, ESF 16
FBI 23
Futurist 19
Government Printing Office 24
High Performance Computing and Communications Program 21
iniciativa i2010 12
Iniciativa NII 21
komunitární program MODINIS 12
Library Awareness Program 23
Národní komise pro techniku užívání materiálů chráněných copyrightem 23
Národní program rozvoje vzdělávání v České republice 16
Národní vzdělávací fond 3
National information infrastructure, NII 20
National Research and Education Network, NREN 20
National Science Foundation, NSF 20
Nintendo 19
Patriot Act 23
Poradní komise pro národní informační infrastrukturu 20
Státní informační politika – cesta k informační společnosti (SIP) 8

4.6 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ARPANET Advanced Research Projects Agency Network (ARPANET) byla počítačová síť spuštěná v roce 1969, která se stala zárodkem toho, co dnes chápeme jako internet. Odpojena byla v roce 1990. Vznik ARPANETu byl financován grantovou agenturou (později přejmenovanou na DARPA – Defense Advanced Research Projects Agency) ministerstva obrany USA. V roce 1973 pronikl ARPANET do Evropy, když se připojilo Norsko a záhy i Velká Británie. V roce 1983 se od ARPANETu oddělila vojenská síť MILNET. Významným mezníkem je ovšem tento rok hlavně proto, že od jeho začátku byl protokol NCP definitivně nahrazen protokoly TCP/IP. S nástupem lokálních sítí se ARPANET stále častěji stával pouze páteří sítí pro přenos. I tuto jeho funkci však postupně přebrala NSFNET (National Science Foundation Network) a v březnu 1990 přišel konec ARPANETu.

AT&T AT&T Inc. je největší poskytovatel telekomunikačních služeb v USA, provozuje telefonní služby a služby připojení k internetu, má sídlo v San Antoniu ve státě Texas. V roce 1925 založil Bellovy laboratoře, v roce 1984, kdy se v USA rozpadl telekomunikační monopol, se AT&T stala jednou ze tří telekomunikačních firem v USA, které vznikly z rozpadlého monopolu American Telephone and Telegraph Company. Více na <http://www.att.com/>.

BBS Bulletin Board System (BBS, vyslovuje se bíbéska(*??)) jsou systémem elektronických nástěnek, které jsou rozděleny podle témat, do kterých mohou uživatelé přispívat. Samotná BBS je provozována na počítači (serveru), kde je spuštěn speciální program, který umožňuje zakládání uživatelských účtů, jejich ochranu heslem, pro uživatele registruje dosud nepřečtené vzkazy a příspěvky na nástěnkách (dnes bychom řekli v diskusních fórech), umožňuje uživatelům privátní i skupinové rozhovory (chat), může mít i svůj vlastní archiv volně šiřitelných programů (freeware, public domain, shareware), systém elektronické pošty a podobně. Systém BBS předcházela masovému používání internetu, BBS vznikly v USA na přelomu 70. a 80. let. Většina informací byla v podobě textů, ale některé byly i v grafické podobě, a to zejména díky nárůstu popularity formátu GIF. Díky použití grafiky rostly požadavky na rychlost modemů. V roce 1990 byly BBS systémy tak populární, že o nich dokonce vycházely časopisy, např. BBS Magazine. Největší BBS sítí byla FidoNet, která je dokonce ještě dnes částečně aktivní. FidoNet umožňoval uživateli mít svou elektronickou poštu, nazvanou netmail. Nejvíce ziskové byly BBS v letech 1983–1995. V roce 1992 vydělaly více než tři miliony dolarů. Přes BBS systémy se zprvu posílaly zprávy, ale brzo přibyla různá fóra, puzzle, online hry a tisíce hvězdářských obrázků. Později nabízely jako jedny z prvních erotické a pornografické materiály. V roce 1996 vzrostla popularita internetu a díky tomu na Západě začala popularita systémů BBS klesat. Stanice BBS většinou provozovali počítačová nadšenci. Přístup do nich měl každý. Za jejich používání uživatel neplatil nic nebo jen malou částku. Našlo se ale i několik stanic BBS, které provozovaly různé firmy. Tyto stanice sloužily i jako reklama dotyčné firmy, protože přes ni bylo možné nabízet běžným uživatelům výrobky a služby. Některé firmy měly i velké stanice BBS s desítkami modemů, do kterých se denně přihlašovaly tisíce uživatelů. Známymi BBS v České republice byly Infima BBS a Liane BBS.

BTS Systém základnových stanic (anglicky Base Station System, BSS) je část sítě GSM, která je zodpovědná za přenos a příjem rádiových signálů z mobilního telefonu. Systém základnových stanic provádí překódování hovorových kanálů, přidělování rádiových kanálů mobilním telefonům, paging a mnoho dalších úkolů patřících k rádiové síti. Základnová převodní stanice (Base Transceiver Station - BTS, v odborném slangu bétéeska) je vysílač a přijímač rádiových signálů. BTS pro systém UMTS se nazývá Node B.

CNRI Corporation for National Research Initiatives (CNRI), nezisková organizace, kterou roku 1986 založil

Bob Kahn a která dnes financuje výzkum a rozvoj Národní informační infrastruktury, projektu na podporu informační společnosti v USA.

DARPA	The Defense Advanced Research Projects Agency, tedy vládní výzkumná agentura pracující pro Ministerstvo obrany (Department of Defence) Spojených států amerických. Oficiální stránka agentury DARPA viz http://www.darpa.mil/ . DARPA se z hlediska tématu této práce „proslavila“ štědrými investicemi do výzkumu v oblasti počítačových technologií a sítí, které později vedly ke vzniku sítě internet. DARPA provádí mj. výzkum technologií, jako jsou počítačová grafika, pracovní stanice, Unix, CAD, superpočítače aj.; tyto technologie jsou jedním ze základů <u>Národní informační infrastruktury</u> (NII). Pracovní skupina z agentury DARPA byla vybrána pro síťové připojení Bílého domu k NII*.
EHP	Evropský hospodářský prostor (EHP), dohoda o EHP rozšiřuje jednotný trh EU o tři ze čtyř zemí Evropského sdružení volného obchodu (ESVO), a to Norsko, Island a Lichtenštejnsko. Švýcarsko, přestože je členem ESVO, není součástí Evropského hospodářského prostoru, neboť jeho občané v referendu v prosinci 1992 hlasovali proti členství v EHP. Švýcarsko udržuje a rozvíjí své vztahy s EU prostřednictvím rozšířených dvojstranných smluv. EHP vytváří trh s přibližně 380 miliony spotřebitelů a kromě vnitřního obchodu se EHP podílí na světovém obchodu téměř 18 % v případě dovozu a 20 % v případě vývozu (údaje z roku 2000). V rámci EHP platí volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob. Občané ze všech 18 zemí mají právo se pohybovat svobodně po celém území EHP - žít, pracovat, zakládat podniky, investovat, nakupovat nemovitosti - s několika drobnými omezeními v určitých sektorech.
ESF	Evropský sociální fond, jeden ze čtyř <u>Strukturálních fondů</u> Evropské unie.
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu, členové: Norsko, Island, Lichtenštejnsko a Švýcarsko.
EU	Evropská unie
Eurostat	Eurostat je statistický úřad Evropské komise se sídlem v Lucemburku. Evropská společenství přijala pro oblast statistiky okolo 300 právních norem, které upravují činnost úřední statistiky v rámci Společenství. Česká republika splňuje svoje závazky vůči Unii prostřednictvím státní statistické služby ČR, která je tvořená Českým statistickým úřadem a pracovišti státní statistické služby ministerstev a ústředních správních úřadů.
FidoNet	Největší síť <u>BBS</u> .
G7	Sedm průmyslově nejvyspělejších zemí světa: USA, Kanada, Německo, Japonsko, Británie, Francie a Itálie.
ICT	Z angl. „Information and communication technology“, tedy informační a komunikační technologie. Více viz příloha 7.1 Definice ICT sektoru. Srovnání dvou významných klasifikací.
INSK	Informační studia a knihovnictví, název oboru a studijního programu
IPTO	Information Processing Techniques Office
NVF	Národní vzdělávací fond
OECD	Zkratka OECD pochází z anglického názvu Organization for Economic Cooperation and Development, tedy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Z původních dvaceti zemí, které 14. 12. 1960 podepsaly Konvenci o OECD, se OECD rozrostlo na dnešních 30 členských a dalších asi 70 úzce spolupracujících zemí. Členskými státy OECD jsou Austrálie, Belgie, Česká republika (od 21. 12. 1995), Dánsko, Finsko, Francie, Island, Irsko, Itálie, Japonsko, Kanada, Korea, Lucembursko, Maďarsko, Mexiko, Německo, Nizozemí, Norsko, Nový Zéland, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovenská republika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, USA a Velká Británie. OECD spolupracuje kromě těchto členů také s dalšími zeměmi a institucemi, aby mohlo sledovat

* Katz 1996, s. 1.

ekonomický a sociální rozvoj, a to od makroekonomického pohledu, přes obchod, vzdělávání, rozvoj, vědu a inovace. OECD produkuje velmi kvalitní a uznávané statistiky, analytické studie a dále mezinárodně uznávané nástroje, rozhodnutí a doporučení pro oblasti růstu jednotlivých zemí nebo odvětví v globální prostředí. Oficiální stránka OECD se nachází na adrese www.oecd.org.

OP LZZ	Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost platný v programovém období 2007-2013, v jistém smyslu navazuje na <u>OP RLZ</u> .
OP RLZ	Operační program Rozvoj lidských zdrojů platný v ČR v letech 2004-2007.
RLZ	Rozvoj lidských zdrojů
SIP	Státní informační politika
SIP VZ	Státní informační politika ve vzdělávání
TCP/IP	Transmission Control Protocol / Internet Protocol - protokolová architektura TCP/IP je definována sadou protokolů pro komunikaci v počítačové síti. Komunikační protokol je množina pravidel, které určují syntaxi a význam jednotlivých zpráv při komunikaci.
ÚISK	Ústav informační studií a knihovnictví (Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy v Praze)
